

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การวิจัยเรื่อง บทบาทและสถานภาพในครัวเรือนของสตรีชาวม้ง ช่งพัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

จากการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาถึงวิถีชีวิตดั้งเดิมของสตรีชาวม้งในเขตพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

2. เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงด้านบทบาทและสถานภาพในครัวเรือนของสตรีชาวม้งจากการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

จากการสัมภาษณ์และการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการกลุ่มย่อยของประชาชนที่อยู่ในเขตพื้นที่รับผิดชอบของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอยได้ข้อมูลดังนี้

คุณลักษณะผู้หญิงที่ดีในอุดมคติของชาวม้ง

ตามวัฒนธรรมม้ง สังคมจะแบ่งผู้หญิงออกเป็น 3 ประเภท ประเภทแรกคือ “ฉ่ายตัว” หรือ “ฉ่ายยง” ซึ่งหมายถึงผู้หญิงที่เป็นคนดี ผู้หญิงขยัน คือ มีความรับผิดชอบ รู้การรู้งาน ขยันขันแข็ง กตัญญูต่อพ่อแม่ และเคารพผู้ใหญ่ รู้จักปฏิบัติและมีปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกในสังคมได้อย่างไม่มีที่ติ ผู้หญิงกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ได้รับการอบรมสั่งสอนจากผู้เป็นแม่และญาติผู้ใหญ่ในตระกูลเป็นอย่างดี จนรู้จักหน้าที่ ๆ พึงปฏิบัติ ประเภทที่สองคือ “ฉ่ายตุ้เกง” หรือ “ฉ่ายเผ่” หมายถึงผู้หญิงขี้เกียจ และผู้หญิงไม่ดี ซึ่งได้แก่ ผู้หญิงที่มีลักษณะนิสัยชอบความสะดวกสบาย ไม่ทำงานบ้านงานเรือน ไม่รู้หน้าที่ ไม่รู้ที่ต่ำที่สูง ไม่เชื่อฟังผู้ใหญ่ ต้องให้ผู้ใหญ่ตำหนิว่าจึงจะรู้หน้าที่ของตนเอง ผู้หญิงประเภทสุดท้าย คือ “ฉ่ายตรั่ว” หรือ “ฉ่ายจีเป้ากะเฮา” ผู้หญิงกลุ่มนี้คือ คนที่ไม่รู้จักที่ต่ำที่สูง ไม่สนใจสิ่งต่าง ๆ รอบตัว หรือผู้หญิงไม่มีความรอบรู้ (กัลยา จุฬารัฐกร)¹

¹ กัลยา จุฬารัฐกร.2551. เรื่องเล่าคนพลัดถิ่น: กรณีศึกษาผู้หญิงม้งพลัดถิ่นกลุ่มหนึ่งในอำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่.

ผู้หญิงมั่งในสังคมยุคดั้งเดิม²

สังคมมั่งในพื้นที่ยุคพัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ยุคดั้งเดิมเป็นสังคมยุคการทำเกษตรเพื่อการยังชีพ โดยมีการปลูกพืชหลัก ๆ คือ ข้าว ข้าวโพด และฝิ่น โดยชาวมั่งจะปลูกข้าวเป็นอาหารหลัก และเอาไว้กินภายในครัวเรือน ส่วนข้าวโพดนั้นส่วนใหญ่ปลูกเอาไว้เพื่อใช้เลี้ยงสัตว์ และฝิ่นนั้นคนมั่งปลูกเอาไว้หลัก ๆ เพื่อเป็นยารักษาโรค และเอาไว้แลกสินค้าชนิดอื่น ๆ ที่ตนไม่มี เช่น เอาไว้เป็นค่าจ้างในการจ้างแรงงานมาช่วยในการทำไร่ เป็นต้น สังคมมั่งในยุคจารีตประเพณีดั้งเดิมเป็นสังคมที่ค่อนข้างมีความเป็นเอกภาพ กล่าวคือ สมาชิกทุกคนต้องช่วยเหลือและพึ่งพากันบนพื้นฐานของเครือข่ายความสัมพันธ์ทางเครือญาติของผู้ชาย เป็นหลัก การติดต่อกับโลกภายนอกยังคงมีน้อย ส่วนใหญ่เป็นการติดต่อแลกเปลี่ยนสินค้ากับเผ่าอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงเท่านั้น เช่น จีนฮ่อ เป็นต้น ส่วนสตรีมั่งในยุคนี้อยู่ใต้อำนาจของโครงสร้างสังคมที่ชายเป็นใหญ่และพึ่งพาผู้ชายเป็นหลัก เพื่อให้ตนมีเครือข่ายและเข้าถึงทุนต่าง ๆ ในสังคมแซ่ตระกูล ส่วนบทบาทของภรรยาชาวมั่ง การดำเนินชีวิตจะเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ ขนบธรรมเนียมประเพณี การสืบทอดมรดก ถึงแม้จะไม่มีอิทธิพลทางศาสนาแต่พวกเขาก็จะมีประเพณีดั้งเดิมที่ได้จากการกำหนดกฎเกณฑ์ของบรรพบุรุษแล้วยึดถือต่อกันมาภายใต้ความเชื่อ ชาวมั่งนับถือและเซ่นไหว้บรรพบุรุษ ของแซ่ตระกูลผู้ชาย โดยหลังแต่งงานผู้หญิงต้องย้ายเข้าบ้านสามี และเปลี่ยนมาใช้แซ่และนับถือระบบความเชื่อทางบรรพบุรุษของตระกูลสามีแทน ในสังคมของลูกสาวจึงเป็นทุนและมรดกที่สามีของเธอมีต้องทำงานทุกอย่างทั้งนอกบ้านและในบ้านหากเป็นความต้องการของพ่อแม่สามี หรือของสามีเอง บทบาทภรรยาชาวมั่งเป็นบทบาทในลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการสมาชิกในครอบครัว คือ ทำงานบ้าน อยู่กับครอบครัว รับผิดชอบเอาใจใส่ ปรนนิบัติสามี บุตร รวมทั้งการหุงหาอาหาร

ผู้ชายมั่งเป็นผู้มีอำนาจในสังคมระบบแซ่สกุลเหนือสมาชิกที่เป็นผู้หญิง สำหรับผู้หญิงมั่ง ซึ่งไม่ได้เป็นผู้สืบทอดตระกูลนั้น ระบบเครือญาติเป็นเกราะป้องกันพวกเธอจากการถูกเอารัดเอาเปรียบจากสมาชิกแซ่สกุลอื่น ระบบเครือญาติจะมีพลังในการเป็นเกราะป้องกันผู้หญิงมั่งคนนั้นได้ก็ต่อเมื่อเธอมีสายสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงใกล้ชิดกับสมาชิกผู้ชายในแซ่ตระกูลของเธอเท่านั้น ถ้าหากผู้หญิงไม่มีสายสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับผู้ชายที่เป็นผู้สืบทอดในตระกูล ระบบเครือญาติของเธอก็จะไม่ให้ประโยชน์ใด ๆ เลย ทำให้ผู้หญิงที่ไม่มีพ่อ พี่ชายหรือน้องชายรู้สึกเสียใจมาก เพราะนั่นหมายถึงการขาดคนที่จะปกป้องและช่วยเหลือในยามที่มีปัญหา

² ข้อมูลจากการจัดเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการกลุ่มย่อย (Focus Groups) บ้านหนองหอยเก่า วันที่ 27 มกราคม 2552 และ วันที่ 7 กรกฎาคม 2554 (ดูภาคผนวก ข)

ภาพที่ 1 ภาพการจัดเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการกลุ่มย่อย (Focus Groups)
วันที่ 27 มกราคม 2552
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 2 ภาพการจัดเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการกลุ่มย่อย (Focus Groups)
วันที่ 27 มกราคม 2552
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 3 ภาพการจัดเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการกลุ่มย่อย (Focus Groups)

วันที่ 27 มกราคม 2552

ที่มา : ผู้วิจัย

ลูกสาวขามัง³

ความเป็นหญิงชายถูกกำหนดตั้งแต่เด็กเกิด ถ้าเด็กที่เกิดมาเป็นผู้ชายรักของเขาจะถูกฝังไว้ข้างเสาหลักของบ้าน เพื่อที่เด็กคนนี้จะได้เติบโตมาเป็นหัวหน้าเป็นเสาหลักของบ้าน และตระกูลในการปกป้องสมาชิกในครอบครัวและแซ่ตระกูล ส่วนเด็กหญิงนั้นรักของเธอจะถูกฝังข้างเสาเตียงของพ่อแม่ เพื่อว่าเด็กหญิงจะได้โตมาเป็นผู้หญิงที่ดีและให้กำเนิดบุตรหลายคน

ตามธรรมเนียมปฏิบัติในการเลี้ยงดูเด็ก ๆ ในสังคมม้งนั้นจะปล่อยให้เด็ก ๆ ได้เติบโตและเรียนรู้ชีวิต และหน้าที่ของพวกเขาจากสิ่งที่อยู่รอบตัวพวกเขาโดยมีแม่และญาติผู้หญิงในตระกูลคอยเป็นพี่เลี้ยงให้กับลูกสาว เพื่อให้ลูกสาวจะได้เติบโตมาเป็นผู้หญิงตามแบบฉบับในอุดมคติของสังคมม้ง ส่วนลูกชายจะมีพ่อและญาติพี่น้องผู้ชายในตระกูลคอยเป็นพี่เลี้ยงในการพาไปรู้จักกับโลกกว้างในสังคมของม้ง ให้รู้จักบทบาทหน้าที่ และทักษะต่าง ๆ ที่ผู้ชายต้องมี

³ ข้อมูลจากการจัดเวทีการประชุมเชิงปฏิบัติการกลุ่มย่อย (Focus Groups) บ้านหนองหอยเก่า วันที่ 27 มกราคม 2552 และวันที่ 7 กรกฎาคม 2554 และจากการสัมภาษณ์ นางพิม เตชะเลิศพนา นางก้า เตชะเลิศพนา นางประทุม ยังชีพสุจริต เดือนกุมภาพันธ์ 2552 (ดูภาคผนวก ข)

และปฏิบัติในฐานะผู้สืบทอดของตระกูลต่อไป การเรียนรู้ของเด็กผู้ชายจะไม่จำกัดและไม่มีขอบเขต

สำหรับเด็กผู้หญิง ตั้งแต่แรกเกิดพ่อแม่และสังคมจะความคาดหวังให้ดูแลและรับใช้ปรณิบัติคนในครอบครัว ดังนั้นลูกสาวเมื่อโตพอจะช่วยเหลือตัวเองได้แล้ว เธอมักถูกคาดหวังจากครอบครัวโดยเฉพาะผู้เป็นแม่ให้คอยช่วยเหลือแบ่งเบาภาระงานในบ้าน ซึ่งการแบ่งเบาภาระงานในบ้านของแม่มีเพียงแต่จะเป็นการลดภาระงานของแม่เท่านั้นแต่ยังเป็นการเรียนรู้งานและภาระที่เธอในฐานะผู้หญิงต้องทำในอนาคตอีกด้วย เหตุนี้เด็กผู้หญิงจึงต้องเรียนรู้ที่จะตื่นแต่เช้าเพื่อมาช่วยแม่หุงหาอาหารและให้อาหารสัตว์เลี้ยงในตอนเช้า และเตรียมอุปกรณ์ทำไร่ต่าง ๆ ให้พร้อมที่จะไปทำไร่ และติดตามพ่อแม่ไปไร่เพื่อไปช่วยดูแลน้องตัวเล็กในขณะที่พ่อแม่กำลัง่วนอยู่กับการทำไร่ เด็กสาวชาวม้งอายุ 9- 10 ปีขึ้นไปต้องเรียนรู้ที่จะก่อไฟและหุงหาอาหารมือเที่ยงให้กับพ่อแม่ หลังจากพระอาทิตย์ตกดินแล้วสมาชิกทุกคนเริ่มทยอยกันเดินทางกลับบ้าน ส่วนแม่ยังกลับบ้านไม่ได้เพราะต้องเก็บผักชนิดต่าง ๆ เพื่อเอาไปทำอาหารเย็นให้สมาชิกในครอบครัวและหมู ไก่อีกหลายตัวซึ่งแม่เลี้ยงไว้ที่บ้าน แม่ซึ่งคุ่มน้องอยู่บนหลังและ่วนอยู่กับการเก็บผักชนิดต่าง ๆ ในไร่ เด็กหญิงม้งในฐานะลูกสาวต้องเข้าไปช่วยเก็บผักและถือผักให้แม่ การเข้าไปช่วยแม่ทำให้เธอได้เรียนรู้จักพืชผักชนิดต่าง ๆ ทั้งที่กินได้ และกินไม่ได้ รวมถึงพืชสมุนไพรต่าง ๆ อีกด้วย นางก้า เตชะเลิศพนา⁴ เล่าว่า

“เมื่อกลับถึงบ้านซึ่งเป็นเวลาค่ำแล้ว แม่ซึ่งคุ่มน้องไว้บนหลังจะ่วนอยู่กับการเตรียมอาหารเย็น เด็กหญิงชาวม้งในฐานะผู้ช่วยของแม่ต้องช่วยแม่ทำอาหาร เช่น เด็ดผัก ล้างผัก ตลอดจนก็ต้องตักน้ำจากลำห้วยเข้าบ้าน เพื่อแม่จะได้มีน้ำไว้ทำอาหารเย็น”

การตื่นเช้ามาทำงานเป็นคุณสมบัติแรกที่ลูกสาวที่ดีต้องมี ถ้าลูกสาวบ้านไหนตื่นเช้าก็จะได้รับคำชมและมีชื่อเสียงร่ำลือไปทั่วหมู่บ้านว่าขยัน และเหมาะสมเสียมาก ฉะนั้นลูกสาวที่ดีในสังคมม้งจึงต้องตื่นแต่เช้าเพื่อทำอาหารให้กับครอบครัวเพื่อจะได้ไปทำไร่แต่เช้า เพราะแดดจะไม่ร้อนมากทำให้ทำไร่ได้นาน และเสร็จก่อนคนอื่นที่ตื่นสาย

⁴ สัมภาษณ์ นางก้า เตชะเลิศพนา เดือนกุมภาพันธ์ 2552 (ดูภาคผนวก ข)

เมื่ออายุของหญิงสาวมั่ง ประมาณ 13- 15 ปีขึ้นไป โตพอที่จะทำงานด้วยตัวเอง สถานะของเธอก็จะเปลี่ยนจากเด็กหญิงเป็นหญิงแรกรุ่น บทบาทของเธอก็จะเปลี่ยนไปเช่นกัน โดยผู้หญิงมั่งในช่วงนี้ ในฐานะลูกสาวจึงได้รับการมอบหมายกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นหน้าที่ของผู้เป็นแม่ด้วยการพยายามทำงานแทนแม่ โดยเธอมีหน้าที่หลักในการตื่นแต่เช้าตอนประมาณตี 4 - 5 เพื่อมาก่อไฟและหุงหาอาหารเช้าให้กับสมาชิกในบ้านและให้อาหารสัตว์เลี้ยง รวมถึงการดำข้าว เมื่อประกอบอาหารเช้าเสร็จแล้วแม่และสมาชิกคนอื่น ๆ ในบ้านเริ่มตื่นนอน ในขณะที่แม่่วนอยู่กับการจัดการน้องตัวเล็กให้พร้อมสำหรับการไปไร่ ลูกสาวก็ต้องดักอาหารเช้าจัดวางบนโต๊ะกินข้าวให้ผู้สมาชิกทุกคนกินในขณะที่ทุกคนกำลังกินข้าวเข้ากันอยู่ ลูกสาวก็ต้องรีบอิ่มและลุกก่อนเพื่อไปเตรียมอุปกรณ์ทำไร่ และห่อข้าวเที่ยงไปกินที่ไร่ เมื่อไปถึงไร่ภาระหน้าที่หลักของเธอคือ งานในไร่ ซึ่งเป็นโอกาสที่เธอได้เอาความรู้ที่ได้จากการสังเกตและเรียนรู้จากแม่มาใช้ ในงานจริง ไม่ว่าจะเป็นความรู้เกี่ยวกับวิธีการกำจัดวัชพืช การถอนหญ้า พรวนดิน และปลูกผักสำหรับใช้ในการประกอบอาหารแทรกในระหว่างแปลงข้าว หรือข้าวโพด เช่น ผักกาด ผักชี หรือปลุกถั่ว ปลูกผัก ข้าง ๆ แปลงข้าวโพด ในระหว่างรอให้ข้าวและข้าวโพดเจริญเติบโต การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ และเก็บเกี่ยวเมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวผลผลิต ในขณะที่ทำงานในไร่ เธอได้ค่อยๆ เพิ่มทักษะในการทำไร่ด้วยการสังเกตจากพ่อแม่และญาติ ๆ ที่เธอไปแลกเปลี่ยนแรงงาน การเป็นลูกสาวเธอมีโอกาสดิตตามเป็นเพื่อนแม่ไปไร่ เธอจึงได้รับการถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องใช้ในชีวิตของการเป็นผู้หญิงมั่งและสาวมั่งไม่ว่าจะเป็นความรู้เกี่ยวกับกระบวนการผลิตทั้งหมด ความรู้เกี่ยวกับพืชพันธุ์ผัก ประเภทของดิน ผักประเภทใดชอบดินชนิดไหน การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ รวมถึงการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ชนิดต่าง ๆ หลังจากการเก็บเกี่ยว เพื่อใช้เป็นเชื้อพันธุ์สำหรับฤดูการผลิตในปีต่อไป หรือแม้แต่ภูมิปัญญาเกี่ยวกับยาสมุนไพรที่ผู้หญิงในฐานะแม่ที่ต้องรู้

นอกจากความสามารถในการทำไร่ และงานบ้านที่ผู้หญิงในฐานะลูกสาวต้องมีแล้ว ทักษะอีกอย่างหนึ่งที่ขาดไม่ได้เลยสำหรับการจะเป็นภรรยาที่ดีในอนาคตคือ การเย็บปักถักร้อย ทั้งนี้เพราะผ้าปักคือ สมบัติของผู้หญิง นอกจากสีสันและความประณีตของผ้าปักที่ผ่านการปักมาเป็นแรมเดือนจะทำให้เสื้อผ้าธรรมดาชุดหนึ่งเกิดมูลค่าขึ้นมาได้แล้ว ผ้าปักยังช่วยเพิ่มมูลค่าและคุณค่าของผู้หญิงในสังคมมั่ง นางประทุม ยังชีพสุจริต⁵ ให้สัมภาษณ์ถึงความสำคัญของการปักผ้าไว้ดังนี้

⁵ สัมภาษณ์ นางก้า เตชะเลิศพนา เดือนกุมภาพันธ์ 2552 (ดูภาคผนวก ข)

“การปักผ้าเพื่อใช้ตัดเย็บเป็นชุดมั่งสำหรับใส่ใน
 เทศกาลปีใหม่มั่ง ผ้าปักไม่เพียงแต่ให้ความสวยงาม
 กับคนที่สวมใส่เท่านั้น แต่ผ้าปักยังเป็นสัญลักษณ์
 ของการเป็นลูกสาวที่ดีและขยันอีกด้วย การเป็นลูกสาว
 ที่ขยันจะผูกติดกับความประณีตของลายผ้าปักที่
 ตนเองทำขึ้น ลายปักยิ่งละเอียดยิ่งหมายถึงการ
 มีความสามารถและการจะเป็นภรรยาที่ดีในอนาคต”

การปักผ้าเป็นงานที่ละเอียดและต้องใช้เวลาทำนาน อีกทั้งต้องทำหลังเสร็จจากทำงาน
 หลักคืองานในไร่แล้ว ดังนั้นผู้หญิงที่ปักผ้าสวยและปักได้มากขึ้นจึงหมายถึงการเป็นผู้หญิงขยัน
 และจะสามารถทำมาหากินในอนาคตได้ เพราะการเป็นผู้หญิงดีและผู้หญิงขยันในสังคมมั่ง คือ
 การรู้จักใช้ทุกวินาทีให้เกิดงานมากที่สุดนั่นเอง นอกจากนี้ผ้าปักจะเป็นสัญลักษณ์ของความขยัน
 ของผู้หญิงแล้ว ผ้าปักยังถือเป็นทรัพย์สินสมบัติที่ลูกสาวจะได้รับเมื่อแต่งงานอีกด้วย โดยแม่ของ
 เธอจะเอาผ้าปักที่เธอทำได้ไปเย็บเป็นชุดมั่ง และให้เธอเป็นของขวัญในวันแต่งงาน การมีผ้าปัก
 หลายชิ้น หมายถึงการจะได้รับของขวัญเป็นชุดมั่งมากชุดนั่นเอง ในอดีตถ้าบ้านไหนแต่ง
 ลูกสะใภ้ เพื่อนบ้านก็จะเข้าไปหาและสิ่งที่คุณเขาอยากรู้มากคือจำนวนชุดมั่งที่ผู้หญิง/ลูกสะใภ้
 คนนั้นได้รับจากพ่อแม่ของเธอ

ครอบครัวมีความคาดหวังต่อลูกสาวในฐานะแรงงานการเกษตรที่มีคุณภาพ และม
 ความเพียบพร้อมที่จะเป็นภรรยา ลูกสะใภ้ที่ดีของสามีและครอบครัวเพื่อจะได้ไม่ทำให้พ่อแม่
 ต้องอับอายขายหน้าต่อสังคม และแซ่ตระกูลของสามี โดยเฉพาะเรื่องของการรักษานวลสงวนตัว
 การท้องก่อนแต่งงานเป็นสิ่งที่พ่อแม่ในสังคมมั่งไม่ปรารถนา โดยเฉพาะกรณีที่ท้องแล้วผู้ชาย
 ไม่ยอมแต่งงานด้วย จะทำให้พ่อแม่รู้สึกอับอายขายหน้าชุมชน และทำให้มูลค่าของลูกสาว
 ลดลงไปทันที สังคมมั่งจึงห้ามมิให้ผู้หญิงที่ท้องโดยไม่แต่งงานคลอดลูกในบ้านพ่อแม่ของตนเอง
 โดยอ้างว่ากลัวจะผิดผีบ้านผีเรือน เพื่อให้ลูกสาวเกิดความกลัว และไม่ทำตัวไม่ดี

ภาพที่ 4 ภาพลูกสาวชาวม้ง
ที่มา : ผู้วิจัย

การเกี่ยวพาราสีสาวชาวม้ง⁶

การเกี่ยวพาราสี โอกาสในการเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาวม้งมีมากในเทศกาลช่วงปีใหม่ หรือเมื่อพวกเขาว่างจากการทำงานเก็บเกี่ยวชาวม้งมักนิยมเกี่ยวพาราสีที่บริเวณป่าละเมาะที่อยู่ใกล้กับหมู่บ้าน จะไม่เกี่ยวพาราสีกันในบ้านเรือนเพราะถือว่าเป็นการผิดผี หนุ่มสาวชาวม้งจะหาทางไปเกี่ยวพาราสีกันในเวลาค่ำคืน ซึ่งจะชื่องานนำไปสู่การสมรสในที่สุด เมื่อฝ่ายชายแน่ใจว่าพ่อแม่ของฝ่ายหญิงหลับแล้ว จะชักชวนหญิงสาวออกไปพลอดรักกัน แต่มีข้อห้ามไม่ให้เกี่ยวพาราสีคนแซ่หรือตระกูลเดียวกัน สำหรับโอกาสที่ดีที่สุดคือเทศกาลปีใหม่ หนุ่มสาวชาวม้งจะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสวยงาม ที่จัดเตรียมมาตลอดทั้งปี ชายหนุ่มหญิงสาวจะจับคู่โยนลูกบอลหรือ โยนลูกช่วง ภาษาม้งเรียกว่า “ตุ้กเปาะ” ซึ่งลูกบอลจะทำจากผ้าสีดำ หญิงสาวที่ยังไม่มีคู่จะเป็นคนเข้าไปทักหนุ่มที่ตนรู้จัก หรือชอบพอ และยื่นลูกบอลให้เป็นการขอเล่นโยนลูกบอลด้วย หากชายหนุ่มคนใดไม่ชอบพอคู่โยนของตน ก็จะหาทางปลีกตัวออกไปโดยมิให้เสียมารยาท

⁶ สัมภาษณ์ นายสุรินทร์ นทีไพรวัลย์, นายชัชวาล เตชะเลิศพนา, นายชัชวาล นทีไพรวัลย์, นางประทุม ยังชีพสุจริต
เดือนมีนาคม 2553 (ตุลาคมพจนก ข)

การแต่งงานของสาวชาวม้ง⁷

การสู่ขอ ในอดีตพ่อแม่ผู้ชายจะหาภรรยาให้กับบุตรชายของตน เมื่ออายุประมาณ 14- 16 ปี หากรู้ว่าบุตรชายไปชอบหญิงสาวลูกของใครถึงกับต้องการไว้เป็นภรรยา บิดาจะไหว้ผีบรรพบุรุษ ด้วยรูป 7 ดอก และต้มไก่เช่นผี โดยอธิฐานหากบุตรของตนแต่งงานกับหญิงสาวที่ลูกชายชอบแล้วจะอยู่เย็นเป็นสุขร่ำรวยมีเงินมีทองหรือไม่ ขอให้ผีตอบโดยดูลักษณะของลิ้นไก่ และกระดูกขาไก่ที่ตนเช่นไหว้ หากมีลักษณะไม่เป็นมงคล บิดาจะบอกให้บุตรชายของตนเลิกติดต่อกับหญิงสาวคนนั้น ถ้ามีลักษณะเป็นมงคลก็จะจัดเอ้าแก่สองคนไปสู่ขอ ซึ่งในการไปสู่ขอนั้น จะให้บุตรชายพร้อมเอ้าแก่ ฝ่ายชายและเพื่อนบุตรชายได้พบปะหญิงสาวที่จะแต่งงานอีกครั้งเพื่อตกลงใจขั้นสุดท้าย ตามประเพณีของม้งบิดามารดาของฝ่ายหญิงและชายจะตกลงกันสองคนไม่ได้ จะต้องมีญาติพี่น้องมาช่วยพิจารณาตัดสินใจร่วมด้วย ฝ่ายหญิงจะมีเอ้าแก่สองคน เพื่อตกลงกับเอ้าแก่ฝ่ายชายเรื่องสินสอด โดยเอ้าแก่ฝ่ายหญิงจะเตรียมเหล้าหนึ่งขวด และจอกดื่มเหล้าสี่ใบไปไว้บนโต๊ะซึ่งอยู่ติดกับประตูด้านในตัวบ้าน เอ้าแก่ทั้งสองฝ่ายจะมารวมนั่งดื่มเหล้า และเจรจาสู่ขอ เมื่อเป็นที่ตกลงกันได้ เอ้าแก่ฝ่ายหญิงจะกล่าวว่านั่งดื่มเหล้าที่ปากประตูเป็นการกีดขวางทางเดิน ควรย้ายไปข้างในบ้านดีกว่า เมื่อย้ายโต๊ะเข้าไปในบ้านแล้ว เอ้าแก่ทั้งสองฝ่ายจะเจรจากันเรื่องสินสอด และกำหนดวันแต่งงานในคืนนั้น ค่าสินสอดหรือที่ชาวม้งเรียกว่าเงินซื้อภรรยา บิดามารดาฝ่ายชายจะเป็นผู้จัดการหาให้บุตรเอง ปกติผู้ที่เคยแต่งงานหรือมีภรรยาอยู่แล้ว เมื่อต้องการแต่งงานอีกจะต้องหาค่าสินสอดด้วยตนเอง สังคมชาวม้ง อนุญาตให้ผู้ชายมีภรรยาเกินกว่าหนึ่งคนได้ แต่จะต้องอยู่ภายใต้กฎข้อห้ามของชาวม้งโดยทั่วไป เช่น ไม่อนุญาตให้แต่งงานในแซ่สกุลเดียวกัน ในการเดินทางมาสู่ขอ เอ้าแก่ฝ่ายชายจะนอนค้างที่บ้านฝ่ายหญิงหนึ่งคืน และเดินทางกลับในวันรุ่งขึ้น ในทางตรงกันข้ามหากฝ่ายหญิงปฏิเสธการสู่ขอในครั้งนี้ เอ้าแก่ฝ่ายหญิงจะย้ายโต๊ะไปดื่มเหล้าข้างนอกบ้าน เมื่อเหล้าหมดขวด ฝ่ายชายก็จะลากลับบ้าน หากฝ่ายชายมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะแต่งงานกับหญิงสาว แม้จะถูกปฏิเสธการแต่งงานไปแล้วครั้งหนึ่ง จะพยายามไปสู่ขออีกสองครั้งหากฝ่ายหญิงไม่ตกลงก็จะเลิกกันไปเอง

⁷ สัมภาษณ์ นายสุรินทร์ นทีไพรวัลย์, นายชว๊ะ เตชะเลิศพนา, นายชว นทีไพรวัลย์, นางประทุม ยังชีพสุจริต

การหลุดสาวของชาวม้ง⁸

ในบางรายที่ผู้หญิงไม่เต็มใจแต่งงานกับผู้ชายอาจมีการหลุดสาว ซึ่งจะนำไปสู่การแต่งงานในภายหลัง ในการหลุดบิดาของฝ่ายชายจะเป็นคนวางแผน และจัดหาคนไปช่วยบุตรของตนด้วย การหลุดจะต้องทำนอกบ้านเพราะถ้าหลุดในบ้านถือว่าผิดผีและฝ่ายหญิงจะทำทุกวิถีทางเพื่อให้ญาติมาช่วยเหลือตนเอง และการหลุดฝ่ายชายต้องเสียค่าปรับ วิธีการหลุดฝ่ายชายจะลวงหญิงออกนอกบ้านพัก ในอดีตการหลุดนั้นมักจะเกิดขึ้นในวันขึ้นปีใหม่ม้ง เมื่อหลุดหญิงสาวมาได้แล้ว หญิงสาวจะถูกกักตัวไว้ในห้องเดียวกับฝ่ายชาย จนกว่าจะแน่ใจว่าฝ่ายหญิงไม่คิดหนี ฝ่ายชายจะส่งผู้แทนสองคนไปแจ้งให้บิดามารดาของฝ่ายหญิงทราบพร้อมอ้อนวอนไม่ให้กักรวลงในบุตรสาวของตน ถึงเวลาสมควรจะมาสู่ขอและแต่งงานในโอกาสต่อไป ผู้แทนที่ไปเจรจาจะต้องมีวาทศิลป์ในการเจรจา เพื่อชักจูงให้บิดามารดาของฝ่ายหญิงเห็นด้วยกับการหลุดในครั้งนั้น กรณีที่หลุดไปแล้วแต่ฝ่ายชายไม่แจ้งบิดามารดาของ ฝ่ายหญิงถือว่าผิดธรรมเนียมจะต้องเสียค่าปรับ หรือถ้าหญิงสาวหนีกลับมาบ้านพ่อแม่ของตนได้ภายในสามวันฝ่ายชายจะต้องถูกปรับเช่นกัน ยกเว้นกรณีที่บิดามารดาของฝ่ายหญิง ไม่ประสงค์ให้แต่งงานกับชายที่หลุดไปก็จะไม่ปรับ

การหนีตามกัน ในอดีตการหนีตามกันเกิดขึ้นบ่อยมากในสังคมม้งบ้านหนองหอย เมื่อชายหนุ่มและหญิงสาวมีความรักใคร่ชอบพอกันแต่ฝ่ายชายไม่สามารถไปสู่ขอฝ่ายหญิงสาวแต่งงานได้ เนื่องจากไม่มีเงินชายหนุ่มจะชักพาหญิงสาวที่ตนรักให้นำเสื้อผ้า และสิ่งของใช้ประจำตัวมาอยู่ที่บ้านของตน วันรุ่งขึ้นจึงส่งตัวแทนไปแจ้งให้บิดามารดาของฝ่ายหญิงทราบ หญิงสาวเมื่อมาอยู่กับครอบครัวของฝ่ายชายจะช่วยครอบครัวของฝ่ายชายทำงานทุกอย่างและเมื่อมีเงินทองเพียงพอ ฝ่ายชายจะไปสู่ขอและจัดพิธีแต่งงานตามประเพณีซึ่งบางคู่อาจใช้เวลาในการเก็บเงินค่าแต่งงานถึงสี่หรือห้าปี

กรณีที่หญิงสาวตั้งครรภ์ขึ้นในขณะที่คบหากับชายหลายคน แต่ไม่ทราบว่าตั้งครรภ์กับใคร หรือฝ่ายชายไม่ยอมรับ หญิงสาวอาจบอกให้มารดาทราบเพื่อหาทางทำแท้ง แต่ถ้าเอาเด็กไว้หญิงผู้นั้นจะไม่สามารถคลอดในบ้านได้ บิดาจะสร้างกระท่อมเล็กบริเวณใกล้บ้านให้เป็นที่คลอดบุตร และยอมให้กลับเข้าบ้านได้หลังจากคลอดแล้วประมาณ 1 เดือน

⁸ สัมภาษณ์ นายสุรินทร์ นทีไพรวัลย์, นายชัชวาล เตชะเลิศพนา, นายชัชว นทีไพรวัลย์, นางประทุม ยั้งชีพสุจริต

สะใภ้ชาวม้ง⁹

ผู้หญิงม้งต้องระมัดระวังและใช้ความรอบคอบเป็นอย่างมากในการเลือกสามีเพราะเมื่อตัดสินใจแต่งงานแล้วหมายถึงอนาคตทั้งชีวิตของเธอ การแต่งงานของสังคมม้งนอกจากจะเป็นการเชื่อมบุคคลสองคนแล้วยังเป็นการเชื่อมตระกูลสองตระกูลเข้าหากันด้วย นอกจากนี้ การแต่งงานยังเป็นการเปลี่ยนสถานภาพของผู้หญิงจากเด็กสาวมาเป็นผู้หญิงในตระกูลแซ่ของสามีอย่างเต็มตัว ในอดีตการแต่งงานของชาวม้งไม่ได้ให้ความสนใจเรื่องการจดทะเบียนมากนัก และสังคมม้งยังเชื่อว่าผู้หญิงที่เป็นหม้ายจะไม่สามารถกลับมาอาศัยในบ้านหรือมาตายในบ้านของพ่อแม่ของตนเองได้ ผู้หญิงที่แต่งงานออกเรือนไปแล้วเป็นคนของตระกูลสามีต้องนับถือผีของตระกูลสามีถ้ากลับมาในบ้านพ่อแม่ของตนเองอีกจะผิดผีบรรพบุรุษ

ฉะนั้นหลังจากแต่งงานผู้หญิงจะต้องเป็นภรรยาที่ดีของสามี เป็นแม่ที่ดีของลูก และต้องทำให้พ่อแม่และครอบครัวสามีพอใจด้วยการเป็นลูกสะใภ้ที่ดี รักและเคารพพ่อแม่สามี รวมถึงญาติผู้ใหญ่ในตระกูลของสามี เพื่อไม่ให้พ่อแม่ของเธอถูกตำหนิจากตระกูลสามีได้ นอกจากนี้ ผู้หญิงในฐานะภรรยาและลูกสะใภ้จะต้องปฏิบัติตามจารีตประเพณีที่ผู้หญิงดีในสังคมควรปฏิบัติ ได้แก่ การเป็นผู้หญิงที่อดทน ใจเย็น และไม่ได้เถียงสามีและพ่อแม่สามี รวมถึงการต้องเป็นคนที่ยยันทั้งงานในบ้านและในไร่ ที่สำคัญต้องให้กำเนิดลูก โดยเฉพาะลูกชาย และฝึกลูก ๆ ให้เป็นคนดีเพื่อสืบทอดและนำชื่อเสียงที่ดีงามมาสู่ตระกูล

สังคมม้งในอดีตเป็นสังคมเกษตรทำให้มีความต้องการแรงงานเป็นจำนวนมาก สามีในฐานะหัวหน้า และผู้จัดการระบบการผลิตของครอบครัวจึงใช้สาเหตุนี้เป็นข้ออ้างเพื่อแต่งภรรยาหลายคน โดยส่วนใหญ่ผู้ชายที่ต้องการแต่งเมียหลายคนมักอ้างว่าภรรยาของตนขี้เกียจหรือไม่มีความสามารถในการทำมาหากิน

ผู้หญิงม้งในฐานะภรรยาและสะใภ้จึงต้องขยันทำงานและทำหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุด ซึ่งสามีและแม่สามีจะเป็นคนประเมินเธอเพื่อมิให้สามีสามารถตำหนิและหาข้ออ้างในการแต่งภรรยาหลายคนได้นอกจากความขยันแล้วผู้หญิงในฐานะภรรยาจะต้องพยายามมีลูกชายเอาไว้สืบสกุลให้สามีมิฉะนั้นก็ต้องยอมให้สามีมีภรรยาใหม่ได้ ซึ่งการไม่มีลูกชายสังคมม้งถือว่าเป็นความผิดของภรรยา

สังคมม้งในอดีตแทบจะไม่มีการหย่าร้างเกิดขึ้นเพราะถ้ามีการหย่าร้างเกิดขึ้น สังคมส่วนใหญ่จะมองว่าผู้หญิงเป็นฝ่ายที่ไม่ดี มีปัญหา และไม่อดทน ถ้าฝ่ายหญิงต้องการหย่า

⁹ ข้อมูลจากการจัดเวทีการประชุมเชิงปฏิบัติการกลุ่มย่อย (Focus Groups) บ้านหนองหอยเก่า วันที่ 27 มกราคม 2552

และ วันที่ 7 กรกฎาคม 2554 และจากการสัมภาษณ์ นายสุรินทร์ นทีไพรวัลย์, นางอย่า นทีไพรวัลย์, นางพิม เตชะเลิศพนา, นางประทุม ยั้งชีพสุจริต, นางก้า เตชะเลิศพนา, นางดวงใจ ถนอมวารี เดือน มีนาคม 2553 (ดูภาคผนวก ข)

จะต้องคืนสินสอดให้กับฝ่ายชายอีกด้วย และหลังการหย่าเธอต้องทิ้งลูก ๆ ไว้กับครอบครัวสามีและลูก ๆ จะกลายเป็นทรัพย์สินสมบัติของครอบครัวและตระกูลสามี อาจมีบางกรณีทีหลังการหย่าร้างผู้หญิงสามารถพาลูกสาวมาอยู่กับตนได้แต่ต้องทิ้งลูกชายไว้กับสามีและแซ่ตระกูลสามี เพราะลูกชายต้องการญาติพี่น้องและต้องเป็นผู้สืบทอดตระกูลสามีต่อไป กรณีที่ผู้หญิงกลายเป็นหม้ายเพราะสามีตาย เธอจะถูกจับให้แต่งงานกับน้องชายหรือลูกพี่ลูกน้องของสามีเพื่อให้เธอและลูก ๆ สามารถอยู่ในตระกูลสามีต่อไปได้ แต่ถ้าหากเธอต้องการกลับไปอยู่กับพ่อแม่ผู้ให้กำเนิดหรือต้องการแต่งงานกับผู้ชายนอกแซ่ตระกูลสามี เธอต้องทิ้งลูก ๆ ไว้ให้ครอบครัวและญาติ ๆ ของสามี ด้วยข้อปฏิบัติเช่นนี้ หลังแต่งงานไม่ว่าชีวิตครอบครัวจะดีหรือไม่ดียังไง ผู้หญิงมีส่วนใหญ่จึงเลือกที่จะอดทน และพยายามทำหน้าที่ของตนเองในครอบครัวให้ดีที่สุด เพื่อให้เธอจะได้มีพื้นที่ในสังคมและในระบบความเชื่อในตระกูลของสามีผ่านความสัมพันธ์ที่เธอมีกับสามีของเธอ เพราะการเลิกกับสามี นอกจากจะหมายถึงการไม่ได้เป็นสมาชิกในตระกูลของสามีแล้วยังหมายถึงการที่วิญญาณของเธอจะไม่มีที่อยู่หลังเสียชีวิต อย่างน้อยการอดทนอยู่กับสามีต่อไปเมื่อตายเธอก็จะได้รับการเช่นไหว้ในฐานะของบรรพบุรุษคนหนึ่งของตระกูลและมีความเท่าเทียมกับผู้ชาย

ผู้หญิงมั่งในบทบาทของแม่¹⁰

แม่เฒ่าคนหนึ่งในหมู่บ้านหนองหอยเก่าเล่าว่า
 “สมัยก่อนเลี้ยงลูกไปด้วยทำงานไปด้วยต้องอุ้มลูกไว้บนหลังอาภาครื้อน บางครั้งลูกฉี่ใส่หลังแม่ แม่ก็ต้องใส่ชุดที่ลูกฉี่ใส่ทั้งที่เปียก ๆ นั้นทำงานต่อไปจนชุดที่ใส่แห้งเอง ตอนกลางคืนอาภาครื้อนมากผ้าห่มมีน้อย แม่ก็ต้องเอาผ้าชิ้นของแม่มาห่มตัวลูกถ้าลูกฉี่ใส่ก็ต้องกลับอีกข้างหนึ่ง มาห่มให้ลูก เวลาลูกจะกินนมก็ต้องกินนมแม่นะนี้นอกจากแม่จะทำงานเหนื่อยมาทั้งวันแล้วเมื่อลูกยังเล็กตอนกลางคืนก็ยังนอนไม่ได้เต็มตื่นเพราะต้องดูแลลูก”

ในสังคมมั่งนั้น บทบาทและหน้าที่ของผู้หญิงจะถูกถ่ายทอดผ่านผู้หญิงคือ แม่ โดยแม่จะเป็นคนที่คอยดูแลใกล้ชิดในการสั่งสอนและปลูกฝังบทบาทและความเป็นผู้หญิงให้กับลูกสาวโดยถ้าหากว่าลูกสาวไม่เป็นผู้หญิงที่ดีคือ ทำอาหารไม่เป็น ไม่เชื่อฟังผู้ใหญ่ และชอบ

¹⁰ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นางก้า เตชะเลิศพนา, นางพิม เตชะเลิศพนา, นางไม แซ่ย่าง, นางดวงใจ ถนอมวาริ, นางอย่า นทีไพรวัลย์, นางประทุม ยังชีพสุจริต เดือนมีนาคม 2553 (ดูภาคผนวก ข)

ต่อล้อต่อเถียงคนแรกที่จะถูกตำหนิก็คือแม่นั่นเอง หน้าที่หลักอีกอย่างของผู้หญิงในสังคมม้งก็คือ ในฐานะแม่ คนที่คอยอบรมสั่งสอนลูกสาวให้เป็นผู้หญิงที่ดีตามแบบฉบับและรูปแบบที่สังคมกำหนด โดยสังคมม้งถือว่าสำหรับผู้หญิงม้งแล้วการแต่งงาน มีลูก และเลี้ยงลูก โดยเฉพาะลูกสาวให้โตเป็นคนดีในสังคมเป็นความสำเร็จที่สำคัญที่สุดในชีวิต

การปักผ้า ถือเป็นงานหลัก ๆ ที่แม่ต้องสอนให้กับลูกสาวนอกจาก การทำกับข้าว การเลี้ยงสัตว์ และการทำไร่ เพราะการปักผ้าปักจะถูกใช้ในการทำชุดม้งเพื่อใช้ในเทศกาลปีใหม่ม้ง การปักผ้าเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการเป็นผู้หญิงม้งเพราะเมื่อแต่งงานผู้หญิงต้องสามารถตัดเย็บเสื้อผ้าให้กับสามี ลูก ๆ และคนในครอบครัวของสามีได้ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเสื้อผ้าม้งของเด็กผู้ชายจะตัดเย็บโดยแม่และพี่สาว ส่วนเสื้อผ้าม้งของเด็กผู้หญิงนั้นจะปักและตัดเย็บโดยแม่และตัวเด็กผู้หญิงเอง เด็กผู้หญิงม้ง อายุประมาณ 6 ขวบ จะได้รับการสอนจากแม่และพี่สาวให้ปักผ้า เพราะในสังคมม้งจะไม่มีลูกสาวคนไหนนั่งอยู่เฉย ๆ โดยไม่มีงานทำเด็ดขาด ซึ่งลูกสาวชาวม้งจะถูกแม่สอนทำทุกอย่างตั้งแต่แต่งงานในบ้านจนถึงงานนอกบ้าน เพราะถ้าลูกสาวดื้อหรือไม่ปฏิบัติตาม แม่ก็จะถูกตำหนิจากพ่อและคนในสังคม

ด้วยความกลัวว่าจะถูกสังคมและสามีตำหนิ แม่จึงเข้มงวดกับลูกสาวมาก ในสังคมม้งนั้น แม่นับเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญมากที่สุดต่อครอบครัวและชีวิตของลูก ๆ เพราะแม่เป็นทั้งผู้ให้กำเนิด ผู้เลี้ยงดู หุงหาอาหารให้ทาน ตัดเย็บเสื้อผ้าให้ใส่ ตลอดจนเป็นผู้ที่อบรมสั่งสอนลูก ๆ ให้อยู่ในกฎระเบียบ นอกจากนี้ แม่ยังเป็นที่ปรึกษาทุกซอกทุกใจให้ลูก ๆ อีกด้วย ส่วนพ่อนั้นส่วนใหญ่จะทำหน้าที่เป็นเหมือนหิ้งที่มีไว้ให้ภรรยาและลูก ๆ บูชา และหากจำเป็นจริง ๆ พ่อถึงจะลงจากหิ้งบูชามาทำหน้าที่ผู้พิพากษาในการตัดสินคดีความต่าง ๆ ในขั้นสุดท้าย จึงอาจกล่าวว่าผู้หญิงหรือแม่เป็นผู้มีบทบาทมากภายในครอบครัวของสังคมม้ง แต่เมื่ออยู่ในที่สาธารณะ หรือพื้นที่นอกบ้าน ผู้ชาย ซึ่งคือพ่อจะเป็นคนที่มีอำนาจที่สุด

ภาพที่ 5 ภาพสตรีม้งทำหน้าที่ชายของและเลี้ยงดูลูก

ที่มา : ผู้วิจัย

แรงงานสตรี¹¹

สังคมม้งในอดีตเป็นสังคมเกษตรเพื่อการยังชีพ การแบ่งงานกันทำในสังคมจึงวางอยู่บนพื้นฐานของอายุ และเพศ โดยเด็ก ๆ ทุกคนจะมีส่วนร่วมในระบบการผลิตเสมอตั้งแต่เล็กจนโตไม่ว่าจะเป็นการติดตามพ่อแม่ไปไร่เพื่อสังเกตและเรียนรู้การทำงานในไร่เมื่อยังเป็นเด็ก หรือแม้แต่การลงมือช่วยพ่อแม่ทำงานในไร่เมื่อโตแล้วเป็นต้น เนื่องจากสังคมแบ่งบทบาทให้สามีเป็นคนรับผิดชอบต้องรับผิดชอบงานในพื้นที่สาธารณะงานนอกบ้านทั้งงานของแซ่ตระกูล และงานของชุมชน และให้ผู้หญิงซึ่งเป็นภรรยาจึงต้องรับผิดชอบงานในบ้านเป็นหลัก การรับผิดชอบงานในพื้นที่สาธารณะทำให้สามี/ผู้ชายต้องหยุดงานในไร่เพื่อไปทำงานที่ตนเองรับผิดชอบในพื้นที่สาธารณะบ่อย ๆ เช่น การช่วยงานศพ การช่วยงานพิธีกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในหมู่บ้าน การเข้ารับฟังการตัดสินคดีความต่าง ๆ หรือแม้แต่การเดินทางออกนอกหมู่บ้านเพื่อไปเยี่ยมญาติ หรือแลกเปลี่ยนสินค้าทำให้ผู้หญิงในฐานะภรรยาที่ไม่ต้องรับผิดชอบงานในพื้นที่สาธารณะเหมือนผู้ชายจึงกลายเป็นคนรับผิดชอบหลักในกิจกรรมภาคการผลิตของครอบครัวโดยปริยาย การไม่ค่อยอยู่บ้านของสามีทำให้ผู้หญิงต้องรับผิดชอบกระบวนการผลิตของครัวเรือนทั้งระบบ สังคมม้งผู้หญิงต้องตื่นแต่เช้าก่อนพระอาทิตย์ขึ้นและเข้านอนเป็นคนสุดท้ายหลังการทำงานทุกวัน

ภาพที่ 6 สตรีชาวม้งกำลังตัดไม้เพื่อทำดอกสำหรับใช้ในการเกษตร
ที่มา: ผู้วิจัย

¹¹ ข้อมูลจากการจัดเวทีการประชุมเชิงปฏิบัติการกลุ่มย่อย (Focus Groups) บ้านหนองหอยเก่า วันที่ 27 มกราคม 2552 และจากการสัมภาษณ์ นางอย่า นทีไพรวัลย์, นางก้า เตชะเลิศพนา, นางพิม เตชะเลิศพนา , นางดวงจันทร์ เตชะเลิศพนา เดือน มีนาคม 2553 (ดูภาคผนวก ข)

ภาพที่ 7 สตรีชาวม้งกำลังขนพืชผลทางการเกษตรไปขายที่ตลาดในตัวเมืองเชียงใหม่
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 8 สตรีชาวม้งนำพืชผลทางการเกษตรที่เก็บจากไร่มาส่งยังจุดรับซื้อภายในหมู่บ้าน
ที่มา : ผู้วิจัย

บทบาทและสถานะภาพผู้หญิงมั่งในพื้นที่โครงการหลวงหนองหอย ตำบลแม่แรม อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ที่เปลี่ยนไป

จากกระแสโลกาภิวัตน์นักเศรษฐศาสตร์หลายท่านต่างยอมรับกันว่า มีอิทธิพลต่อภาวะเศรษฐกิจและสังคมของประเทศต่างๆ ในโลก โดยเฉพาะประเทศที่มีระบบเศรษฐกิจและสังคมที่เชื่อมโยงและพึ่งพิงกับต่างประเทศสูง ดังเช่น ประเทศไทย จากการประมวลผลการศึกษาและคาดการณ์ของนักวิชาการหลายท่านได้ข้อสรุปถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของโลกทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่เป็นประเด็นสำคัญ

ตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา ผู้หญิงในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้เริ่มสวมบทบาทในระดับชาติมากขึ้น ในขณะที่บทบาทของผู้หญิงในภาคประชาสังคมได้ขยายตัวกว้างขึ้นอย่างรวดเร็ว จึงสมควรที่จะมีการศึกษากิจกรรมต่างๆ ขององค์กรสตรี เพื่อเพิ่มความเข้าใจถึงปัจจัยที่สนับสนุนวิวัฒนาการดังกล่าว รวมทั้งการทำงานและผลงานที่องค์กรเหล่านี้ได้รณรงค์ผลักดัน เพื่อเปิดพื้นที่ให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมมากขึ้นในกระบวนการเมืองระบอบประชาธิปไตย สวัสดิการสังคมและเศรษฐกิจ

หญิงมั่งปัจจุบัน นอกจากจะเป็นแม่ศรีเรือนที่จะต้องทำงานทุกอย่างในบ้าน ตั้งแต่หุงหาอาหาร อบรมเลี้ยงดูลูก การทำความสะอาดบ้านและงานในไร่ ผู้หญิงมั่งก็ยังคงทำเหมือนเดิม แต่สิ่งที่เพิ่มขึ้นสำหรับผู้หญิงมั่ง คือ บทบาททางด้านเศรษฐกิจในครอบครัว สังเกตได้จากถ้าครอบครัวไหนมีรถยนต์จะผู้หญิงมั่งก็จะขับรถขนพืชผลทางการเกษตรไปขายเอง บางครอบครัวผู้หญิงมั่งก็มีอาชีพค้าขายไปพร้อม ๆ กับการทำหน้าที่แม่บ้าน

แต่ในบางครอบครัวก็พบว่าบทบาทในครัวเรือนของผู้หญิงเปลี่ยนไปเช่นกัน เช่น การหุงหาอาหาร มีการซื้อกับข้าวถุงแทนการทำกับข้าวไว้ทานเอง ซื้อผักที่มาจากตลาดในเมืองมาประกอบอาหารแทนการปลูกผักรับประทานเองในอดีต และยังพบอีกว่าบางครอบครัวผู้หญิงมั่งต้องเดินทางไปทำงานนอกหมู่บ้านตั้งแต่ลูกยังเล็ก จึงต้องเอาลูกไปฝากให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในหมู่บ้านให้ช่วยเลี้ยง สิ่งที่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่งก็คือ ผู้หญิงมั่งปัจจุบันไม่นิยมปักผ้าไว้ใส่เอง นิยมที่จะใส่เสื้อผ้าตาแบบสมัยนิยม หรือซื้อผ้าปักสำเร็จรูปมาตัดเป็นชุดมั่งมากกว่า ในหมู่บ้านจึงมีแม่เฒ่าชาวมั่งไม่กี่คนที่ยังคงปักผ้า และทำชุดมั่งใส่เอง ในการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลวิจัยในครั้งนี้ก็วิจัยได้สัมภาษณ์และสังเกตวิถีการดำเนินชีวิตของผู้หญิงมั่งในเขตพื้นที่โครงการหลวงหนองหอยซึ่งสามารถแบ่งได้ตามประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

ภาพที่ 9 ผู้หญิงม้งปัจจุบันขับรถขนส่งผลทางการเกษตรไปขายเอง
ที่มา : ผู้วิจัย

การเตรียมและการประกอบอาหาร¹²

แต่เดิมอาหารที่จะทำในตอนเช้านั้นจะต้องเตรียมไว้ตั้งแต่ตอนเย็นโดยเก็บพืชผักต่าง ๆ ที่ปลูกไว้ในไร่มาเตรียมไว้เพื่อประกอบอาหาร ผู้หญิงม้งจะต้องหาฟืนมาเตรียมไว้เพื่อใช้ในการหุงต้มในครัวเรือน

ปัจจุบันจากการสังเกตผู้หญิงม้งในชุมชนหนองหอยยังคงตื่นแต่เช้าเพื่อประกอบอาหาร แต่มีเครื่องอำนวยความสะดวกเข้ามาช่วยในการประกอบอาหาร พบว่าแทบทุกครัวเรือนจะมีหม้อหุงข้าวไฟฟ้า เตาแก๊ส กาน้ำร้อนไฟฟ้า และบางครอบครัวยังมีเตาไมโครเวฟ อีกด้วย นอกจากพืชผักที่เก็บมาจากไร่การประกอบอาหารยังสามารถซื้อหาผัก หนุ่ย หรือ ไก่จาก

¹² ข้อมูลจากการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการกลุ่มย่อย (Focus Groups) บ้านหนองหอย วันที่ 27 มกราคม 2552 และ วันที่ 7 กรกฎาคม 2554 และ จากการสังเกตของผู้วิจัย

ร้านค้าในหมู่บ้านมาประกอบอาหาร นอกจากนั้นในหมู่บ้านยังพบร้านขายอาหารตามสั่ง ซึ่งตอนกลางวันจะมีแม่บ้านชาวม้งมาซื้ออาหารตามสั่งดังกล่าวมีทั้งนั่งทานที่ร้านและใส่ถุงกลับบ้านซึ่งต่างจากในอดีตที่ผู้หญิงม้งจะไม่ซื้ออาหารจากนอกบ้านมารับประทานแต่จะปรุงอาหารรับประทานกันเองภายในครอบครัว ถ้ามีแม่บ้านชาวม้งคนใดซื้ออาหารนอกบ้านมารับประทาน ก็จะถูกตำหนิจากแม่ของสามีและญาติของสามีว่า ขี้เกียจ ไม่ประหยัด

การประกอบอาหารของภรรยาชาวม้งนอกจากรสชาติของอาหารแล้วผู้หญิงม้งจะต้องทราบด้วยว่าอาหารแต่ละชนิดจะต้องใส่สมุนไพรตัวไหนลงไปบ้าง เพื่อเป็นการป้องกันและรักษาความเจ็บไข้ของคนในครอบครัว

ภาพที่ 10 ห้องครัวของชาวม้งซึ่งจะแยกออกตากหากจากตัวบ้าน

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 11 ร้านขายของชำในหมู่บ้านหนองหอยเก่า

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 12 หญิงมั่งในปัจจุบันกับการซื้อหาผักที่ร้านขายอาหารตามสั่งในหมู่บ้าน

ที่มา : ผู้วิจัย

การดูแลอบรมเลี้ยงดูบุตร¹³

ตามธรรมเนียมปฏิบัติในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ๆ ในสังคมมั่งจะปล่อยให้เด็ก ๆ เรียนรู้ชีวิตและเติบโตและเรียนรู้หน้าที่ของพวกเขาจากสิ่งรอบตัว โดยมีแม่และญาติผู้ใหญ่ในตระกูลคอยเป็นพี่เลี้ยงให้กับเด็กผู้หญิง แม่จะเป็นคนดูแลลูกตั้งแต่แรกเกิด ลูกของชนเผ่ามั่งทุกคนจะต้องกินนมแม่จนถึงอายุประมาณ 1 ขวบครึ่ง โดยที่เมื่อหลังจากที่คลอดลูกได้ 1 เดือนแม่ก็จะเอาลูกไปทำงานในไร่ด้วย ในขณะที่พ่อแม่ทำงานแม่บางคนก็จะเอาลูกมดติดหลังและทำงานไปด้วยหรือบางครั้งก็จะชุดหลุมขนาดเล็กพอที่จะให้เด็กนั่งได้และทำที่กำบังแดดให้เด็กนั่งเล่นเองภายในหลุมซึ่งไม่ห่างจากที่พ่อแม่ทำงานมากนัก

ปัจจุบันในหมู่บ้านมีศูนย์รับเลี้ยงเด็กเล็กประจำหมู่บ้านดังนั้นเด็กมั่งส่วนใหญ่เมื่ออายุประมาณ 2 ขวบ ครอบครัวมั่งจะเอาลูกของตนไปฝากที่ศูนย์เด็กเล็กในหมู่บ้านใน ในบางครอบครัวที่นับถือศาสนาคริสต์ ในวันเสาร์พ่อแม่ก็สามารถเอาลูกไปฝากไว้ให้โบสถ์ช่วยดูแลได้ พอถึงเกณฑ์ที่จะต้องเข้าเรียนก็จะให้ลูกเข้าเรียนที่โรงเรียนประจำหมู่บ้าน โดยจะมีการปฏิบัติเหมือนกันทั้งลูกผู้หญิงและลูกผู้ชาย ซึ่งต่างจากสมัยก่อนนั้นเด็กที่จะมีโอกาสได้เรียนหนังสือคือผู้ชายเท่านั้น เด็กชาวมั่งส่วนใหญ่จะสนิทกับแม่มากกว่าพ่อ ฉะนั้นแม่จะเป็นผู้รับฟังเรื่องราวต่าง ๆ ของลูกแล้วนำเรื่องดังกล่าวไปเล่าให้พ่อฟัง จากนั้นพ่อจะเป็นผู้พิจารณาอบรมดูแลและแนะนำแนวการดำเนินชีวิตให้กับลูก

กรณีที่เป็นลูกผู้หญิงแม่จะต้องสอนงานบ้านงานเรือนให้กับลูกสาวเพื่อเตรียมพร้อมที่จะมีครอบครัวของตนเองในอนาคต สมัยก่อนแม่ชาวมั่งจะต้องวิธีการปักผ้าให้กับลูกสาว

¹³ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นายสุรินทร์ นทีไพรวัลย์, นางก้า เตชะเลิศพนา, นางอย่า นทีไพรวัลย์,

นายหลือ เตชะเลิศพนา, นางไม้ นทีไพรวัลย์ เดือน มีนาคม 2553 (ดูภาคผนวก ข)

เพราะการปักผ้าเป็นคุณลักษณะของการเป็นผู้หญิงที่ดี ปัจจุบันพบว่าหญิงสาวชาวม้งส่วนใหญ่ปักผ้าไม่นิยมปักผ้าและจะแต่งตัวตามแฟชั่นสมัยใหม่ สำหรับลูกผู้ชายพ่อก็จะถ่ายทอดทักษะการดำเนินชีวิตในทุกๆด้าน

จากการสังเกตของผู้วิจัย ในกรณีครอบครัวของผู้ใหญ่สุรินทร์ นทีไพรวัลย์ ผู้ใหญ่สุรินทร์เป็นผู้ชายม้งสมัยใหม่ที่ดูอบอุ่นและเป็นสามีที่ให้เกียรติภรรยาและลูก ๆ มาก ในขณะที่สัมภาษณ์ผู้ใหญ่จะขายของช่วยภรรยาไปด้วยนอกจากนั้นผู้ใหญ่ยังที่ช่วยงานแทบทุกอย่างของภรรยาตลอดจนการเลี้ยงดูลูก

ผู้ใหญ่สุรินทร์เล่าว่า

“ลูกชายทั้งสองคนในเวลากลางวันผู้ใหญ่จะเป็นคนพาลูกเข้านอน และกล่อมลูกนอนทุกคืน”

นอกจากนั้นผู้ใหญ่สุรินทร์ยังให้เกียรติภรรยาในการช่วยอบรมสั่งสอนลูกชายทั้งสองคนด้วย

ภาพที่ 13 การอบรมเลี้ยงดูบุตรของสตรีชาวม้ง
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 14 ภาพการดูแลอบรมเลี้ยงดูบุตรและศูนย์รับเลี้ยงเด็กเล็ก
ประจำหมู่บ้าน ที่มา : ผู้วิจัย

การบริหารการใช้จ่ายภายในครอบครัว¹⁴

จากการสัมภาษณ์นางอ้อยา นทีไพรวัลย์ ภรรยาผู้ใหญ่บ้านสุรินทร์ผู้ใหญ่บ้านหนองหอยแก่นางประกอบอาชีพเกษตรและเปิดร้านขายของชำในหมู่บ้านนางอ้อยาต้องตื่นตั้งแต่เวลาประมาณตีสองและกลับมาถึงบ้านในเวลาประมาณตีห้า นางอ้อยาจะขับรถยนต์ไปซื้อของที่ตลาดในตัวอำเภอแม่ริมพร้อมกับสามีเพื่อนำมาขาย

จากการสัมภาษณ์นางก้า เตชะเลิศพนา ซึ่งประกอบอาชีพเกษตรโดยที่ครอบครัวของนางก็จะช่วยกันปลูกและเก็บพืชผลทางการเกษตร แต่การขายพืชผลทางการเกษตรนั้นนางก็จะเป็นคนขับรถยนต์ขึ้นพืชผลทางการเกษตรไปขายที่ตลาดเมืองใหม่โดยลำพัง นางก้าเล่าว่า

“ ครึ่งหนึ่งนางได้ขนพืชผลทางการเกษตรไปขายที่ตลาดเมืองใหม่ซึ่งไปตั้งแต่เวลาบ่ายสองโมงและนั่งขายจนถึงตีห้าของวันรุ่งขึ้น นางทำเช่นนี้ติดต่อกันเป็นเวลาสามวัน จนวันที่สามนางขับรถกลับบ้านด้วยอาการอ่อนเพลียจากการไม่ได้พักผ่อนหลายวันจึงทำให้หลับในประกอบกับทางเป็นทางลาดชันจึงทำให้รถไปชนกับต้นไม้ แต่โชคดีที่ไม่เป็นอะไร ”

ถึงแม้นางก้าจะประสบอุบัติเหตุในครั้งนั้นแล้ว แต่นางก็ยังต้องคงขับรถขนพืชผลทางการเกษตรไปขายเองเช่นเดิม นางก้า บอกว่าตนจำเป็นจะต้องทำเช่นนี้เพื่อที่จะนำเงินมาใช้จ่ายในครอบครัว

สังคมปัจจุบันในด้านการบริหารการใช้จ่ายภายในครอบครัวในเรื่องสำคัญ ๆ ผู้ชายยังคงเป็นผู้ตัดสินใจในการใช้จ่าย จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าในบางครอบครัวมีการแบ่งรายได้และรายจ่ายกันระหว่างพ่อบ้านและแม่บ้านชาวมัง เช่น ครอบครัวของนางก้า เตชะเลิศพนา บางครั้งถ้าสามีขายพืชผลทางการเกษตรได้ก็จะเก็บไว้ใช้จ่ายและถ้านางก้า นำพืชผลทางการเกษตรไปขายเองเงินที่ได้นางก้า ก็จะนำมาใช้จ่ายภายในครอบครัวรวมถึงการดูแลลูก ๆ ที่จะต้องมาขอเงินค่าใช้จ่ายส่วนตัวจากเธอด้วย

นางก้า จะเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายทุกอย่างภายในครอบครัวไม่ว่าจะเป็นรายรับหรือรายจ่าย สามีและลูก ๆ จะมอบอำนาจการบริหารรายได้ภายในครอบครัวให้กับเธอ ซึ่งต่างจากในอดีตที่ผู้ที่จะติดต่อกับสังคมภายนอกได้นั้นจะเป็นผู้ชายถ้าผู้หญิงต้องการอะไร

¹⁴ จากการสัมภาษณ์ นางอ้อยา นทีไพรวัลย์, นางก้า เตชะเลิศพนา, นายสุรินทร์ นทีไพรวัลย์ เดือนพฤษภาคม 2554

ไม่ว่าจะเป็นผ้าสำหรับทำเครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ผู้ชายจะเป็นผู้ซื้อหามาให้เนื่องจากการคมนาคมไม่สะดวก

ปัจจุบันการคมนาคมสะดวกสบายมากขึ้นผู้หญิงก็สามารถขับรถเองได้ เมื่อต้องการซื้อหาอะไรก็ไม่จำเป็นต้องรอให้ผู้ชายไปซื้อหามาให้หรือไปส่งเหมือนสมัยก่อน นายสุรินทร์ นทีไพรวัลย์ เล่าติดตลกว่า

“สมัยก่อนผู้ชายเล่นตัวได้เวลาผู้หญิงอยากออกไปในเมืองหรืออยากได้อะไรขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของผู้ชายทั้งหมด ผู้ชายจะจัดหามาให้หรือไม่ขึ้นอยู่กับผู้ชาย แต่ปัจจุบันแค่ผู้หญิงเอ่ยปากสามีก็ต้องรีบจัดหามาให้ เพราะถ้าสามีไม่รีบจัดหามาให้ผู้หญิงก็จะขับรถไปซื้อเองในตัวเมือง ”

ภาพที่ 15 ภาพการสัมภาษณ์นางกำ เตชะเลิศพนา

ภาพที่ 16 ภาพสตรีม้งกับการขายสตอเบอร์รี่

ที่มา : ผู้วิจัย

การตัดสินใจภายในครอบครัว¹⁵

การตัดสินใจเรื่องส่วนใหญ่ภายในครอบครัวอำนาจการตัดสินใจจะอยู่ที่ผู้ชายทั้งหมด เช่น การตัดสินใจในเรื่องค่าใช้จ่ายภายในครอบครัวนั้นผู้ชายซึ่งเป็นช้างเท้าหน้าจะเป็นผู้ถือเงินทั้งหมดของครอบครัวไว้ หากผู้หญิงจะทำการใช้จ่ายเงินไม่ว่าในเรื่องใดก็ตามจะต้องได้รับการอนุญาตจากผู้ชายก่อนหรือแม้กระทั่งการที่ผู้หญิงจะให้เงินพ่อและแม่ฝ่ายตนก็ต้องได้รับการอนุญาตจากผู้ชายเช่นกัน การตัดสินใจในกรณีที่มีสามีและภรรยาไม่ปากเสียงกันนั้นผู้ชายก็ยังเป็นผู้ที่มีอำนาจการตัดสินใจปัญหาดังกล่าวมากกว่าผู้หญิง ซึ่งผู้ชายจะถือว่าตนเป็นฝ่ายถูกเสมอ

¹⁵ ข้อมูลจากการจัดประชุมปฏิบัติการกลุ่มย่อย (Focus Groups) บ้านหนองหอย วันที่ 27 มกราคม 2552 และ วันที่ 7 กรกฎาคม 2554 และ จากการสัมภาษณ์นางพิม เตชะเลิศพนา, นายสุรินทร์ นทีไพรวัลย์, นางประทุม ยั้งชีพสุจริต , นายหลือ เตชะเลิศพนา เดือนมกราคม 2554 (ดูภาคผนวก ข)

ทำให้เห็นได้อย่างชัดเจนเลยว่าบทบาทการตัดสินใจเรื่องภายในครอบครัวสำหรับผู้หญิงแล้ว ถือได้ว่ามีน้อยมาก

การเลี้ยงสัตว์¹⁶

ในอดีตการเลี้ยงสัตว์ถือเป็นหน้าที่หลักของผู้หญิงมั่ง ชาวม้งนิยมเลี้ยงหมูและไก่ เพื่อประกอบพิธีกรรมตามประเพณีและเลี้ยงไว้เป็นอาหาร ผู้หญิงม้งมีหน้าที่ความรับผิดชอบในการเตรียมอาหารและให้อาหารแก่หมูและไก่ การให้อาหารไก่นิยมให้ข้าวเปลือกหรือข้าวโพดในตอนเช้าและตอนเย็น ส่วนอาหารหมูผู้หญิงม้งจะเอาเศษอาหารและผักมาต้มผสมหยวกกล้วยสับ เพื่อให้ให้อาหารตอนเช้าและตอนเย็น ในการเลี้ยงหมูและเลี้ยงไก่ผู้ชายจะมีส่วนช่วยเฉพาะการสร้างเล้าหมูและเล้าไก่ ส่วนสัตว์ใหญ่ เช่น วัว หรือ ม้า มักจะเป็นภาระของผู้ชาย ปัจจุบันชายม้งไม่นิยมให้ภรรยาเลี้ยงหมู เพราะภรรยาต้องทำหน้าที่อีกหลายด้านแต่ภรรยาก็ยังแอบซื้อหมูหรือไก่มาเลี้ยงเพราะรู้สึกเสียดายเงินที่จะต้องซื้อหมูหรือไก่เมื่อมีการประกอบพิธีกรรม ชาวม้งจะเลี้ยงไว้เพื่อบริโภคและประกอบพิธีกรรมไม่นิยมเลี้ยงสำหรับขาย เพราะทั้งหมูและไก่เป็นสัตว์หลักที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมของชาวม้ง

การรักษาพยาบาลในครัวเรือน¹⁷

ผู้หญิงม้งนอกจากจะมีภาระหน้าที่งานทั้งในไร่ และในครัวเรือนแล้ว หญิงม้งยังจะต้องมีความรู้เรื่องสมุนไพรพื้นบ้านที่จะนำมาใช้ในการปฐมพยาบาลเบื้องต้นให้กับคนในครอบครัวด้วย จากการสังเกตและสัมภาษณ์ นางอย่า นทีไพรวัลย์ หลังบ้านของนางอย่าจะปลูกสมุนไพรต่าง ๆ ไว้ เพื่อใช้ในการประกอบอาหาร ทั้งพืชสมุนไพรรักษาอาการปวดเมื่อย พืชสมุนไพรแก้ไอ สมุนไพรป้องกันไล่เลื้อน เป็นต้น นางอย่าบอกพืชบางชนิดก็ใช้รับประทานสด ๆ บางชนิด ก็ต้องนำไปต้ม หรือบางชนิดก็ใช้ในการประกอบอาหารเช่นใช้ต้มกับไก่

ในปัจจุบันพบว่ามีคนนิยมไปรักษาพยาบาลที่โรงพยาบาลมากขึ้น และการรักษาพยาบาลโดยทั่วไปปัจจุบันใช้ยาแผนปัจจุบันในการรักษาเป็นส่วนใหญ่ จากการสังเกตขณะการเก็บข้อมูลวิจัย ผู้วิจัยพบนางอย่ากำลังใช้ยาแผนปัจจุบันในการรักษาเด็กผู้ชายที่เป็นลูกของคณานโนไรของนาง ซึ่งพบนางกำลังพยายามบีบหนองออกจากข้างในหูของเด็กชาย

¹⁶ จากการสัมภาษณ์นางประทุม ยังชีพสุจริต , นางไม้ นทีไพรวัลย์, นายเพ็ง ยอดยิ่งหทัยกุล เดือน มกราคม 2554

¹⁷ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นางอย่า นทีไพรวัลย์, นางกรรณิการ์ ฤณอมวารี, นางประทุม ยังชีพสุจริต, นางสาวกิตติยา เตชะเลิศพนา เดือน พฤษภาคม 2554 (ดูภาคผนวก ข)

โดยมีแม่ของเด็กชาย และนางนุชลูกสะใภ้ของนางอย่า นั่งล้นอยู่ข้างๆ ผู้วิจัยได้สอบถามว่าทำไมไม่พาเด็กชายไปหาหมอ นางอย่าตอบแทนแม่ของเด็กผู้ชายว่า

“เด็กเป็นลูกของคนงานซึ่งไม่มีเงินพาไปหาหมอ
นางจึงทำหน้าที่คุณหมोजำเป็น”

นางทั้งปีบทั้งปลอบ ทั้งชูเด็กชายไปปลาง จนปีบหนองออกจากข้างหูของเด็กชายหมด นางอย่าก็ทำความสะอาดแผลและเอายาแผนปัจจุบันทาให้เด็กชายดังก้าว เป็นภาพความประทับใจและความเอื้ออาทรที่นายจ้างมีต่อลูกจ้างที่หาดูแลได้ไม่ถนัดนักในสังคมเมือง

นอกจากการรู้จักยาสมุนไพรและรู้จักใช้ยาแผนปัจจุบันในการรักษาพยาบาลเบื้องต้นแล้ว ขณะเก็บข้อมูลวิจัย ผู้วิจัยได้มีโอกาสไปเก็บข้อมูลวิจัยที่บ้านของคุณพ่อผู้ใหญ่สุรินทร์ ซึ่งป่วยเป็นอัมพาต พบว่านางอย่าซึ่งเป็นลูกสะใภ้ ทำหน้าที่ดูแลปรนนิบัติพ่อของสามีอย่างดี ทั้งทำความสะอาด เปลี่ยนผ้าอ้อม นายสุรินทร์ยังเล่าให้ฟังว่าผู้หญิงมั่งเมื่อแต่งงานแล้วหน้าที่การพยาบาลดูแลคนในครอบครัวสามีถึงแม้จะเป็นลูกสะใภ้ก็ต้องปฏิบัติเสมือนพ่อแม่ของตนเอง

รูปที่ 17 ภาพการรักษาพยาบาลในครัวเรือน

ที่มา : ผู้วิจัย

การจัดหาและซ่อมแซมเสื้อผ้า¹⁸

ในอดีตสังคมม้งนั้นไม่มีลูกสาวม้งคนไหนที่ได้นั่งเฉย ๆ โดยไม่มีงานทำเป็นเด็ดขาด โดยลูกสาวจะถูกสอนให้ทำงานทั้งในบ้านและในไร่ตั้งแต่เด็ก ๆ

งานปักผ้าและเย็บปักถักร้อยเป็นงานแรกและงานหลัก ๆ ที่แม่ต้องสอนให้ลูกสาวตน นอกเหนือจากการหุงหาอาหาร และการทำไร่ ผ้าปักจะถูกใช้ในการทำชุดม้งเพื่อใช้ในเทศกาลปีใหม่ม้ง การปักผ้าเป็นสิ่งสำคัญยิ่งของการเป็นผู้หญิงม้งเพราะเมื่อแต่งงานผู้หญิงม้งต้องสามารถตัดเย็บเสื้อผ้าให้กับสามี ลูก ๆ และคนในครอบครัวของสามีได้ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเสื้อผ้าม้งของเด็กผู้ชายจะตัดเย็บโดยแม่และพี่สาว ส่วนเสื้อผ้าของเด็กผู้หญิงม้งจะถูกตัดเย็บด้วยแม่และตัวเด็กผู้หญิงเอง

ปัจจุบันผู้หญิงม้งในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย มีส่วนน้อยมากที่จะปักผ้าเพราะการแต่งกายของผู้หญิงม้งส่วนใหญ่โดยเฉพาะผู้หญิงที่อายุต่ำกว่าสามสิบปีจะแต่งกายตามแฟชั่น หรือการตัดเย็บเสื้อผ้าจะซื้อผ้าปักสำเร็จรูปจากในเมืองมาตัดเย็บ จากการเก็บข้อมูลการวิจัยพบผู้หญิงม้งเพียงไม่กี่คนเท่านั้นที่ยังคงปักผ้าไว้ใช้เอง โดยเฉพาะการทำลายกระโปรงของชาวม้งพบว่าแม่เฒ่าชาวม้งชื่อนางไม แซ่ย่าง เท่านั้นที่ยังคงทำลวดลายกระโปรงตามแบบดั้งเดิมของชาวม้ง ซึ่งแม่เฒ่าเล่าว่าการทำลายกระโปรงมีขั้นตอนต่าง ๆ มากมาย คนสมัยใหม่จึงนิยมที่จะไปซื้อผ้าพิมพ์ลายสำเร็จรูปจากในเมืองมาตัดเย็บมากกว่า ชุดม้งที่ทำด้วยมือล้วน ๆ จะมีราคาสูงมากถึงประมาณแปดพันถึงหนึ่งหมื่นบาท เพราะการปักตลอดถึงการทำลายผ้าต้องอาศัยเวลาในการตัดเย็บมาก

ภาพที่ 18 การแต่งกายของสตรีม้ง โดยผู้วิจัยได้รับการอนุเคราะห์จาก นางประทุม ยังชีพสุจริต
ให้ยืมชุดใส่ถ่ายภาพ ที่มา : ผู้วิจัย

¹⁸ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นางไม แซ่ย่าง, นางประทุม ยังชีพสุจริต, นางสาวสมเพชร เตชะเลิศพนา, นางพิมพ์ เตชะเลิศพนา, นางสาวกิตติยา เตชะเลิศพนา เดือนมีนาคม 2554 (ดูภาคผนวก ข)

รูปที่ 19 ภาพการเตรียมการตัดเย็บและการปักผ้าของสตรีชาวม้งบ้านหนองหอย ที่มา : ผู้วิจัย

งานทำความสะอาดและซักล้าง¹⁹

การทำความสะอาดบ้านเรือนและเสื้อผ้ายังคงเป็นหน้าที่หลักของผู้หญิง ในขณะที่ผู้หญิงมักทำอาหารในตอนเช้าก่อนที่จะออกไปทำงานนอกบ้าน ผู้หญิงมักจะทำความสะอาดบ้านและบริเวณรอบ ๆ บ้านไปด้วย แต่อาจให้ลูก ๆ ช่วยบ้าง เมื่อสมาชิกในครอบครัวรับประทานอาหารเช้าเรียบร้อยแล้ว ผู้หญิงจะเป็นผู้เก็บล้างภาชนะต่าง ๆ นอกจากนั้นยังต้องคอยดูแลซักเสื้อผ้าให้แก่สมาชิกในครอบครัวด้วย นอกจากซักเสื้อผ้าแล้วผู้หญิงมั่งยังมีหน้าที่รับผิดชอบซักผ้าห่ม ตลอดจนเครื่องใช้ในบ้าน การดูแลความสะอาดต่าง ๆ ของลูก ๆ ก็เป็นหน้าที่ของสตรีเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาบน้ำ ตัดผม ตัดเล็บ ตลอดจนต้องดูแลความสะอาดรองเท้าของลูก ๆ ด้วย ในบางครอบครัวผู้ชายมั่งก็ช่วยเหลืองานบ้านของภรรยาบ้าง นอกจากนั้นยังมีเครื่องอำนวยความสะดวกมาช่วยเช่น เครื่องซักผ้า เครื่องดูดฝุ่น เป็นต้น

รูปที่ 20 ภาพอุปกรณ์ทำความสะอาดและซักล้าง ที่มา : ผู้วิจัย

¹⁹ ข้อมูลจากการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการกลุ่มย่อย (Focus Groups) บ้านหนองหอยเก่า วันที่ 27 มกราคม 2552 และวันที่ 7 กรกฎาคม 2554

การเพาะปลูก²⁰

งานเกี่ยวกับการเพาะปลูกเป็นงานที่ทั้งผู้หญิงและผู้ชายร่วมกันรับผิดชอบหรือช่วยกันทำ ผู้ชายจะทำงานที่ต้องใช้แรงงานมากกว่า เช่น การตัดต้นไม้ใหญ่ การเผาไร่ ส่วนงานอื่น ๆ เช่น การเตรียมดิน การกำจัดวัชพืช การเก็บเกี่ยวผลผลิตจะเป็นหน้าที่ของผู้หญิงเป็นส่วนใหญ่

ส่วนพืชผักสวนครัว ผู้หญิงมักนิยมปลูกปลูกไว้ข้าง ๆ แปลงผักในไร่และปลูกไว้ในที่ว่างหลังบ้าน นอกจากนี้สตรีบางคนยังปลูกพืชสมุนไพร และดอกไม้ต่าง ๆ ด้วย

เมล็ดพันธุ์พืชต่าง ๆ ที่จะนำไปปลูกเป็นหน้าที่ของผู้หญิงที่ต้องเตรียมไว้ล่วงหน้า การเก็บเมล็ดพันธุ์พืชต้องเก็บไว้ในที่ที่แตกต่างกัน เช่น เมล็ดพันธุ์ข้าวโพดจะแขวนไว้ทั้งฝักไว้ใต้ถุนบ้านหรือบนหิ้งแขวนเหนือเตาไฟ เมล็ดข้าวจะใส่กระสอบไว้ในยุ้งข้าวแยกไว้หากจากข้าวที่จะใช้บริโภค เมล็ดพันธุ์แต่ละชนิดนำไปปลูกในช่วงเวลาที่ต่างกัน และการปลูกในไร่ต้องดูแลลักษณะของต้นพืชด้วย เช่น ผักกาด จะปลูกไว้ข้างแปลงข้าว ถั่ว แตง ฟัก ที่เป็นเถา จะปลูกตามตอไม้สูง ๆ ฟักทองจะปลูกคลุมหลังคากระท่อมเป็นต้น

ปัจจุบันในพื้นที่โครงการหลวงหนองหอยส่วนใหญ่ปลูกพืชตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่โครงการหลวง เช่น ผักกาดหอมห่อ บวยเหล็ง ผักกาดหางหงส์ ผักกาดขาวปลี คื่นห่อปลี สตรอเบอร์รี่ ซึ่งทั้งหญิงและชายมักจะช่วยกันปลูกและดูแลพืชดังกล่าว แต่หน้าที่ในการกำจัดวัชพืช หรือการบำรุงรักษาส่วนใหญ่ก็ยังคงเป็นหน้าที่ของฝ่ายหญิง

รูปที่ 21 ภาพการเพาะปลูกและพืชผลทางการเกษตรในพื้นที่โครงการหลวงหนองหอย

ที่มา : ผู้วิจัย

²⁰ ข้อมูลจากการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการกลุ่มย่อย (Focus Groups) บ้านหนองหอยเก่า วันที่ 27 มกราคม 2552

และวันที่ 7 กรกฎาคม 2554 และจากการสัมภาษณ์ นายอนุพงษ์ คำพรรณ หัวหน้าศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย (ดูภาคผนวก ข)

รูปที่ 22 ภาพการเพาะปลูกและพืชผลทางการเกษตรในพื้นที่โครงการหลวงหนองหอย
ที่มา : ผู้วิจัย

การศึกษา²¹

ปัจจุบันสังคมมุ่งเปิดกว้างทางการศึกษามากขึ้น จึงทำให้ผู้หญิงมุ่งเข้าทางการศึกษา มากกว่าอดีต และบางครอบครัวก็ได้พึ่งพาลูกสาวที่เมื่อเรียนจบมีงานทำและนำเงินรายได้มาช่วยเหลืครอบครัวและดูแล พ่อแม่ และน้องๆ ซึ่งต่างจากผู้ชายที่มักจะเรียนไม่จบเพราะส่วนใหญ่จะมีภรรยาระหว่างเรียน ผู้หญิงที่ไดเรียนหนังสือเมื่อจบแล้วส่วนใหญ่ทำงานในตัวเมืองเชียงใหม่ หรือ กรุงเทพฯ

นางสาวสมเพชร เตชะเลิศพนา อายุ 26 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาตรี ด้านการพัฒนาชุมชน จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ปัจจุบันทำงานที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย สมเพชร เริ่มเข้าเรียนในระดับอนุบาลตั้งแต่อายุประมาณ 3 ขวบ ที่โรงเรียนเจ้าแม่หลวงอุปถัมภ์ 2 ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำหมู่บ้านจนกระทั่งจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งเป็นชั้นสูงสุดของโรงเรียนเจ้าแม่หลวงอุปถัมภ์ 2 จากนั้นครอบครัวของสมเพชร ได้ตัดสินใจส่งสมเพชรเข้าเรียนต่อมัธยมที่ 1-3 ที่โรงเรียนบ้านทุ่งโป่ง ตำบลแม่สา อำเภอแม่ริม ซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้านหนองหอยเก่า ประมาณ 15 กิโลเมตร ในการเดินทางไปเรียนหนังสือ สมเพชรต้องตื่นแต่เช้าและนั่งรถรับส่งนักเรียน ซึ่งชาวบ้านหรือคนที่เรียนหนังสือมักจะเรียกกันว่า “ขึ้นรถเดือน” ซึ่งรถจะมารับที่จุดนัดภายในหมู่บ้านตั้งแต่เวลา 6.00 – 7.00 น. และรับจากโรงเรียนมาส่งถึงบ้านเวลาประมาณ 17.00 น. เมื่อสมเพชร กลับจากโรงเรียน สมเพชรจะต้องทำหน้าที่เหมือนเด็กผู้หญิงมั่งทั่วไป คือ ทำงานบ้าน เช่น หุงข้าว ทำกับข้าว กวาดบ้าน ล้างจาน ซักผ้า เพื่อรอพ่อ แม่ และคนในครอบครัวที่กลับจากงานในไร่ เมื่อว่างจากการทำงานบ้านก็จะปักผ้า ในช่วงปิดภาคเรียนหรือวันหยุด ทั้งลูกสาวและลูกชายชาวมั่งจะต้องไปช่วยงานพ่อแม่ในไร่

เมื่อสมเพชรจบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สมเพชรก็มีความมุ่งมั่นที่จะศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจึงขออนุญาตพ่อแม่เข้าเรียนระดับมัธยมปลายที่โรงเรียนแม่ริมวิทยาคม ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำอำเภอซึ่งการเข้าเรียนในระดับมัธยมปลายนี้โรงเรียนที่สมเพชร มาเรียนอยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 30 กิโลเมตร ประกอบในช่วงฤดูฝนเส้นทางระหว่างโรงเรียนกับหมู่บ้านค่อนข้างลำบาก ทางครอบครัวจึงอนุญาตให้สมเพชร มาเช่าหอพักหญิงใกล้ ๆ กับโรงเรียนเมื่อเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 สมเพชรตัดสินใจสอบเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีในสาขาพัฒนาชุมชนของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่โดยที่ทางครอบครัวให้ความสนับสนุนด้วยดีตลอดมาทั้งพ่อ แม่ และพี่ ๆ โดยเฉพาะพ่อของสมเพชร เข้าใจถึงความ

²¹ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นางสาวสมเพชร เตชะเลิศพนา และ นางสาวนงนุช เมธาอนันต์กุล เดือนพฤษภาคม 2553 (ดูภาคผนวก ข)

เปลี่ยนแปลงของโลกภายนอกเป็นอย่างดี ซึ่งท่านมองเห็นว่าลูกสาวชาวม้งยุคใหม่จะต้องได้รับการศึกษาทัดเทียมกับผู้ชายโดยหวังว่าสมเพชจะนำความรู้ที่ได้มาประกอบอาชีพและช่วยเหลือเลี้ยงดูพ่อแม่ยามที่ท่านแก่เฒ่า และมาช่วยพัฒนาชุมชนของตนเอง และเมื่อสมเพชเรียนจบการศึกษาระดับปริญญาตรี สมเพชก็กลับมาทำงานในหมู่บ้านนำเงินที่ได้จากการทำงานมาเลี้ยงดูพ่อแม่ตามที่ท่านได้หวังไว้ได้สำเร็จนอกจากนั้นสมเพชยังนำความรู้ที่ได้มาช่วยพัฒนาชุมชนของตนเองโดยที่สมัครเข้าทำงานที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย

จากการสัมภาษณ์นางสาวนงนุช ลูกสะใภ้ของผู้ใหญ่บ้านสุรินทร์ นงนุชเรียนจบชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงจากวิทยาลัยในตัวเมืองเชียงใหม่และนงนุชได้มาอยู่กับ ลูกชายของผู้ใหญ่สุรินทร์ นงนุชสอบเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีภาคสมทบของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ได้ แต่นงนุชไม่ได้เรียนต่อเพราะแม่ของนงนุชบอกว่าผู้หญิงชาวม้งเมื่อไปมีครอบครัวแล้วก็ไม่ควรจะเรียนหนังสือแต่ควรจะช่วยครอบครัวสามีประกอบอาชีพ ถึงแม้ส่วนลึกในจิตใจของนงนุชยังต้องการศึกษาต่อในระดับปริญญาตรี แต่ด้วยความที่นงนุชเป็นลูกสาวชาวม้งจึงต้องเชื่อฟังพ่อแม่ตามความเชื่อที่สืบทอดกันมา นงนุชจึงตัดสินใจที่จะไม่เรียนต่อและมาทำงานช่วยเหลืองานของบ้านสามีอย่างเต็มตัว

ถึงแม้คนม้งในพื้นที่โครงการหลวงหนองหอยปัจจุบัน จะเปิดกว้างทางด้านการศึกษาสำหรับผู้หญิงม้ง แต่ผู้หญิงม้งก็ยังคงต้องปฏิบัติตามจารีตประเพณีและกฎเกณฑ์ที่ตั้งเดิมของสังคมม้งซึ่งถ้าไม่ปฏิบัติตามก็就会被สังคมตราหน้าว่าเป็นผู้หญิงม้งที่ไม่ดี

ภาพที่ 23 การสัมภาษณ์นางสาวสมเพช เตชะเลิศพนา ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 24 โรงเรียนเจ้าแม่หลวงอุปถัมภ์โรงเรียนประจำหมู่บ้านหนองหอย ที่มา : ผู้วิจัย

บทบาทด้านสังคม²²

ผู้หญิงมั่งในพื้นที่โครงการหลวงหนองหอยในปัจจุบันมีบทบาทในสังคมมากขึ้น ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และสังเกตผู้หญิงชาวมั่งในพื้นที่โครงการหลวงหนองหอยพบว่า การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมที่ชัดเจนเช่น จากอดีตถ้าเกิดมาเป็นลูกสาวชาวมั่งต้องทำใจยอมรับความเหลื่อมล้ำระหว่างชายหญิง โดยเฉพาะโอกาสทางสังคมตั้งแต่วัยเด็ก ลูกสาวชาวมั่งส่วนใหญ่ไม่ได้เรียนหนังสือ เพราะพ่อแม่มีความคิดว่า ลูกสาวเมื่อเติบโตเป็นสาวต้องแต่งงานและย้ายไปอยู่กับสามีไม่ได้กลับมาดูแลพ่อแม่ การประกอบพิธีกรรมหรือการไปร่วมงานประเพณีต่าง ๆ ผู้หญิงมั่งมีบทบาทน้อยมาก เช่น งานศพผู้หญิงที่จะไปร่วมงานได้จะต้องเป็นผู้หญิงที่ได้รับการคัดเลือกจากผู้ชายในหมู่บ้านเพื่อให้ไปช่วยเตรียมอาหารเท่านั้น ปัจจุบันผู้หญิงสามารถไปร่วมงานศพได้ เดินทางไปร่วมงานประเพณีต่าง ๆ ทั้งในหมู่บ้านและต่างหมู่บ้านได้ สังคมให้การยอมรับผู้หญิงมั่งมากขึ้น เช่น มีส่วนร่วมในการเป็นกรรมการด้านต่าง ๆ ในหมู่บ้านมีการจัดตั้งกลุ่มแม่บ้าน ผู้หญิงเป็นประธานกลุ่มแม่บ้าน

จากการสัมภาษณ์ นางประทุม ยังชีพสุจริต อายุ 33 ปี นางประทุมเป็นประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านหนองหอยเก่า เป็นผู้หญิงมั่งยุคใหม่ที่ทำงานทั้งนอกบ้านและในบ้าน นอกจากนั้นนางประทุมยังได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากสามีและคนในครอบครัวของสามีให้ทำหน้าที่ประธานแม่บ้าน เพราะการทำงานในตำแหน่งประธานแม่บ้านนั้นจะต้องออกงานสังคมและต้องติดต่อพบปะผู้คนที่เข้ามาในหมู่บ้านทั้งหน่วยงานราชการและตลอดถึงนักวิจัยและนักท่องเที่ยว หรือพาเพื่อน ๆ กลุ่มสตรีแม่บ้านไปอบรมนอกหมู่บ้าน ซึ่งบางครั้งอาจทำ

²² ข้อมูลจากการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการกลุ่มย่อย (Focus Groups) บ้านหนองหอย วันที่ 27 มกราคม 2552

และ วันที่ 7 กรกฎาคม 2554 และจากการสัมภาษณ์ นางประทุม ยังชีพสุจริต เดือน มกราคม 2554

ให้นางประทุมต้องหยุดงานในไร่หรืออาจกลับไปทำกับข้าวหรือดูแลลูก ๆ ไม่ทันในตอนเย็น ซึ่งสามีและลูก ๆ ก็เข้าใจและไม่เคยตำหนินางถึงข้อบกพร่องนี้เลย

ภาพที่ 25 ภาพสตรีมิ่งเข้าร่วมประชุมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทด้านสังคม
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 26 ภาพสตรีมิ่งเข้าร่วมประชุมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทด้านสังคมงานวิจัย
ที่มา : ผู้วิจัย

บทบาทด้านการป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน²³

ก่อนที่จะมีการก่อตั้งศูนย์พัฒนาการเกษตรในพื้นที่โครงการหลวงหนองหอย ชาวเขาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านหนองหอยเก่า หนองหอยใหม่ แม่ขี ปางไฮ ยึดอาชีพปลูกฝิ่นเป็นหลัก

จากการสัมภาษณ์ นายสมชาย ขาวแดง ผู้อำนวยการสถานีเกษตรหลวงอ่างขาง นายสมชายเล่าว่าช่วงที่นายสมชายดำรงตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ยังมีปัญหาเรื่องยาเสพติดในหมู่บ้านหนองหอยเก่าเป็นจำนวนมาก ทางศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ร่วมกับหน่วยงานภาคราชการและชุมชน โดยเฉพาะกลุ่ม

²³ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นายสมชาย ขาวแดง ผู้อำนวยการสถานีโครงการหลวงอ่างขาง ตำบลแม่งอน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ เคยดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ตำบลแม่แรม อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ เดือนมีนาคม 2553 (ดูภาคผนวก ข)

แม่บ้านในการควบคุมปัญหายาเสพติด แม่บ้านจะมีหน้าที่คอยสอดส่องดูแลพ่อบ้านของตนไม่ให้ไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติด ในบางครอบครัวที่พ่อบ้านไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดแม่บ้านก็คอยรายงานให้ผู้ใหญ่บ้านทราบและหาทางแก้ไข บางครอบครัวพ่อบ้านติดยาเสพติดแม่บ้านส่งไปบำบัดหลายครั้งแต่พ่อบ้านก็ยังกลับมาเสพใหม่ แม่บ้านจึงแจ้งตำรวจมาจับสามีของตนเพื่อจะได้ไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดเป็นต้น²⁴

ภาพที่ 27 ภาพการสัมภาษณ์นายสมชาย ชาวแดง

ผู้อำนวยการสถานีเกษตรหลวงอ่างขาง ที่มา : ผู้วิจัย

กิจกรรมการพัฒนาและการปกครอง²⁵

นางก้า เตชะเลิศพนา อายุ 47 ปี ประกอบอาชีพเกษตรกรกรร นางก้าเป็นอดีตประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านหนองหอยเก่า นางก้าเคยได้เข้ารับพระราชทานรางวัลเกษตรกรผู้ผลิตอาหารปลอดภัยสาธิต จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ นางก้าได้เล่าถึงประสบการณ์ในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเองว่า ช่วงที่นางก้า เคยได้รับคัดเลือกให้เป็นประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านนั้น ก่อนเข้ารับตำแหน่งนางก้าได้ปรึกษาสามีและขออนุญาตลูก ๆ ซึ่งสามีและลูก ๆ ให้การสนับสนุนนางก้าเป็นอย่างดี เพราะการทำงานในช่วงนั้นหมู่บ้านหนองหอยเก่าได้รับคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านปลอดยาเสพติด และเป็นหมู่บ้านที่ผลิตพืชผลทางการเกษตรส่งเข้าโครงการหลวงหนองหอยมากที่สุด ดังนั้นในแต่ละสัปดาห์จะมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาศึกษาดูงานด้านยาเสพติดและงานด้านการเกษตรเป็นจำนวนมาก ซึ่งนางก้าก็ได้รับมอบหมายจากผู้ใหญ่บ้านและจากศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอยให้เป็นวิทยากรบรรยายถึงวิธีการปลูกพืชปลอดสารพิษ และการเป็นหมู่บ้านปลอดยาเสพติด ในขณะที่ดำรงตำแหน่งประธานกลุ่มสตรีแม่บ้าน นางก้ายังได้เป็นแกนนำในการชักชวนเพื่อนบ้านให้เรียนหนังสือจาก

²⁵ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นางก้า เตชะเลิศพนา เดือนเมษายน 2553 (ดูภาคผนวก ข)

โครงการศึกษาผู้ใหญ่ โดยใช้เวลาในช่วงเย็นตั้งแต่ประมาณ 19.00 – 21.00 น. นางก้าเล่าอีกว่า

“ช่วงเวลาที่ต้องเรียนหนังสือตอนเย็นด้วยนั้นตนรู้สึกเหนื่อยมาก เพราะกว่าจะกลับจากงานในไร้กั๋นก็ต้องรีบทำงานบ้านและเตรียมอาหารให้ลูก ๆ และสามี ครั้นตนเองจะไม่เรียนก็ไม่ได้ เพราะเป็นคนชักชวนเพื่อนบ้านให้เรียนหนังสือ”

จากการชักชวนให้เพื่อนบ้านมาเรียนหนังสือของนางก้า ทำให้ปัจจุบันผู้หญิงมั่งที่ขาดโอกาสในการศึกษาในวัยเด็กสามารถอ่านและเขียนภาษาไทยได้ในระดับหนึ่ง

ภาพที่ 28 ภาพกิจกรรมการพัฒนาและการปกครอง
ของนางก้า เตชะเลิศพนา ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 29 ภาพกิจกรรมการพัฒนาและการปกครอง
ของนางก้า เตชะเลิศพนา ที่มา : ผู้วิจัย

หญิงหม้ายกับการอันยิ่งใหญ่ของครอบครัว²⁶

ในอดีตผู้หญิงมั่งที่มีสามีตายหรือหย่าร้างจะถูกมองว่าเป็นผู้หญิงไม่มีเจ้าของ และมีสถานะไม่ต่างจาก “ผู้หญิงสาธารณะ” โดยผู้ชายอื่น ๆ สามารถมาเที่ยวหา ในบางครอบครัว เลือกที่จะปกป้องลูกสะใภ้ที่เป็นหม้าย โดยการให้แต่งงาน (เป็นภรรยาบ่อย) ของพี่ชาย หรือน้องชายของบุตรชายที่เสียชีวิต นอกจากนั้นในบางกรณีหากผู้หญิงตัดสินใจใช้ชีวิตหม้ายและอยู่ตามลำพัง และหาเลี้ยงตัวเอง ก็จะถูกครอบครัวของฝ่ายชาย และครอบครัวของตนเอง ตลอดจนสังคมรอบข้าง ถามว่าจะใช้ชีวิตอยู่ได้หรือ โดยมองว่าผู้หญิงมั่งไม่สามารถจัดการชีวิตด้วยตนเองได้โดยไม่มีผู้ชาย อาทิ การพูดภาษาไทย การสื่อสาร การเจรจา การติดต่oprสานงาน อื่นๆ ทำให้ผู้หญิงขาดความมั่นใจในการใช้ชีวิตได้ตามลำพัง จึงเลือกที่จะใช้ชีวิตในลักษณะเป็นภรรยาบ่อยของผู้ชายคนอื่น ๆ หรือการเลือกที่จะออกมาใช้ชีวิตนอกกรอบสังคมวัฒนธรรม

นางพิม เตชะเลิศพนา หญิงหม้ายชาวม้ง อายุ 52 ปี ที่สามีเสียชีวิตตั้งแต่ปี พ.ศ.2549 หลังจากสามีเสียชีวิต นางพิม เลือกที่จะอยู่กับลูก ๆ ในบ้านหลังเดิมที่อยู่ท่ามกลางญาติ ๆ ของสามี นางพิมบอกว่าไม่คิดที่จะมีสามีใหม่เพราะตามประเพณีของชาวม้งถ้าจะแต่งงานใหม่ก็ต้องย้ายไปอยู่กับสามีใหม่นางพิมเป็นห่วงลูกๆ เพราะจะกลับมาอยู่บ้านที่ตัวเองอยู่ก็อยู่ไม่ได้ เพราะผีบ้านผีเรือนท่านจะถือว่าออกจากบ้านไปแล้วถ้าจะกลับมาอยู่ที่เดิมก็ต้องเลี้ยงผีหลายๆที่ที่มีขั้นตอนหลายขั้นตอนนางพิมจึงไม่ยอมทำ ซึ่งหลังจากที่สามีได้เสียชีวิตลงนางพิมก็ได้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่สามีที่หลุมฝังศพของสามีทุก ๆ ปี

หลังจากที่สามีเสียชีวิตนางพิม เล่าว่าการตัดสินใจทุก ๆ เรื่องภายในครอบครัวนางพิมจะเป็นคนตัดสินใจเองทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเงิน การทำมาหากิน การเลี้ยงดูส่งเสียทุกคนในครอบครัวรวมไปถึงการแต่งงานมีครอบครัวของทั้งลูกสาวและลูกชาย กรณีที่นางพิมไม่สามารถแก้ปัญหาด้วยตัวเองได้ก็จะมีญาติพี่น้องฝ่ายสามีคอยให้คำปรึกษา

ปัจจุบันครอบครัวของนางพิมอาศัยอยู่รวมกันทั้งหมด 11 คน ซึ่งรวมถึงหลาน ๆ ที่เป็นลูกของลูกชายนางพิมด้วย หลังจากที่มีสามีตายภาระในการอบรมเลี้ยงดูลูก ๆ ทั้งหมดก็ตกเป็นของนางพิม โดยนางใช้ความรักความเป็นแม่ในการอบรมเลี้ยงดูลูก และเมื่อไม่มีพ่อลูก ๆ ทุกคนก็เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของนางพิมเป็นอย่างดีเช่นกัน นางพิมนำวิธีการในการอบรมเลี้ยงดูลูกโดยการชี้แนะแนวทางในการทำมาหากินเกษตร เช่น การปลูกผัก ทำนาไร่ และการเย็บปักถักร้อยและตัดเย็บเสื้อผ้าเพื่อใช้เองภายในครอบครัว

²⁶ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นางพิม เตชะเลิศพนา เดือนเมษายน 2553 (ภาคผนวก ข)

ส่วนเรื่องการศึกษา นางพิมเองไม่ได้เรียนหนังสือ ฉะนั้นเวลาลูก ๆ ไปโรงเรียนและมีการบ้านนางจึงไม่สามารถสอนการบ้านลูก ๆ ได้ ปัจจุบันในครอบครัวมีลูกชายคนเล็กของนางพิมที่กำลังเรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ส่วนคนอื่น ๆ เรียนจบชั้นประถมปีที่ 6 และออกมาทำงานช่วยแบ่งเบาภาระในครอบครัวเพราะนางพิมไม่มีเงินที่จะส่งลูกๆไปเรียนในระดับสูงกว่านี้ได้ ในการดำรงชีวิตด้านการกินอยู่นางพิมเล่าว่า

“ถ้ามีอาหารเยอะก็จะกินเยอะถ้ามีน้อยก็กินน้อยเพื่อประหยัดชีวิตตัวเองไปวัน ๆ โดยการประกอบอาหารด้วย พืชผักที่ปลูกขึ้นบริเวณภายในครอบครัวและเพื่อจำหน่าย เช่น ข้าว ข้าวโพด กะหล่ำปี ผักกาดขาว โดยเมนูอาหารของครอบครัวส่วนใหญ่จะเป็นอาหารจำพวกผัก ส่วนเนื้อสัตว์หรือปลาต่าง ๆ จะต้องไปหาซื้อเองที่ตลาดหรือร้านค้าภายในหมู่บ้านเพราะหลังจากสามีตายก็ไม่มีใครออกไปหาเนื้อสัตว์มาปรุงอาหารเพราะทุกคนต่างต้องช่วยกันทำงานเกษตร”

ปัจจุบันนางพิมมีที่ในการทำเกษตรกรรมประมาณ 20 ไร่ ซึ่งได้มากจากการจับจองและทางการออกเอกสารรับรองให้

ภาพที่ 30 ภาพการสัมภาษณ์นางพิม เตชะเลิศพนา

ที่มา: ผู้วิจัย

บทบาทของผู้หญิงมั่งในมุมมองของผู้ชายมั่ง²⁷

จากการสัมภาษณ์นายสุรินทร์ นทีไพรวัลย์ ผู้ใหญ่บ้านหนองหอยเก่า กล่าวถึงบทบาทในครัวเรือนของผู้หญิงมั่งยุคปัจจุบันดังนี้

การใช้ชีวิตของผู้หญิงมั่งในอดีตส่วนใหญ่เป็นครอบครัวใหญ่ ซึ่งผู้หญิงมั่งที่แต่งงานแล้วส่วนใหญ่จะต้องเตรียมตัวเพื่อให้กำเนิดบุตร ผู้หญิงมั่งจะต้องทำงานทุกอย่าง และตื่นนอนตั้งแต่เวลา 04.00-05.00 น. ต้องตักน้ำ ตำข้าว หุงหาอาหารให้สมาชิกในบ้านรับประทาน และหาอาหารให้สัตว์เลี้ยง พอฟ้าสว่างแล้วต้องเตรียมตัวเพื่อไปทำงานในไร่ เช่น เก็บเกี่ยวฝืนถางหญ้า หรือเก็บเกี่ยวผลผลิตที่ปลูกไว้ในไร่ หรือหากวันไหนไม่มีงานในไร่ ก็ต้องทำงานอยู่บ้าน เช่น ปักผ้า ทอผ้า เลี้ยงลูก

ปัจจุบันผู้หญิงมั่งยังคงมีคุณสมบัติที่ดีตามประเพณีของชาวมั่งมาตั้งแต่อดีต เพราะว่าผู้หญิงมั่งเป็นแม่ศรีเรือนที่ดี โดยส่วนใหญ่จะคำนึงเสมอว่าตนนั้นเป็นช้างเท้าหลัง จะให้เกียรติฝ่ายชายในการตัดสินใจถ้าฝ่ายชายตัดสินใจสิ่งใดไปแล้วจะไม่มี การท้วงติง การทำมาหากินนั้นชาวมั่งจะออกไปพร้อมๆกันทั้งสามีและภรรยา ส่วนเรื่องงานบ้านหรือภายในครัวเรือนฝ่ายหญิงก็จะเป็นผู้รับผิดชอบ บางครอบครัวที่ผู้ชายมีความคิดสมัยใหม่ผู้ชายจะช่วยเรื่องของงานบ้านงานครัวบ้าง ซึ่งแตกต่างจากสมัยก่อนจะเป็นหน้าที่ของฝ่ายหญิงเท่านั้น ส่วนเรื่องค่าใช้จ่ายภายในครัวเรือนฝ่ายชายจะเป็นฝ่ายดูแล ซึ่งรายได้ทั้งหมดนั้นมาจากทั้งสองฝ่ายช่วยกันทำมาหากิน จะใช้จ่ายเงินอย่างไรนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นหน้าที่ของฝ่ายชายเป็นผู้กำหนดหรืออาจเรียกได้ว่ายึดอำนาจ สำหรับฝ่ายหญิงที่ต้องการใช้เงินก็ต้องมาบอกฝ่ายชาย หรือขออนุญาตฝ่ายชายก่อน สำหรับการอบรมเลี้ยงดูบุตรของชาวมั่งนั้น ฝ่ายหญิงจะมีหน้าที่ดูแลบุตรในเรื่องอาหารการกิน เป็นต้น ส่วนฝ่ายชายจะเป็นผู้อบรมสั่งสอนชี้ผิดชี้ถูก

กรณีที่มีการทะเลาะวิวาทภายในครอบครัว ผู้ชายจะเป็นฝ่ายตัดสินปัญหาทั้งหมด โดยส่วนใหญ่ฝ่ายชายจะเป็นฝ่ายถูกเสมอ สำหรับการออกงานประเพณี เช่น งานวัด งานแต่ง เป็นต้น ส่วนใหญ่ผู้หญิงจะไม่ค่อยได้ไป จะเป็นผู้ชายเป็นหลัก จะต่างจากสังคมเมือง คือฝ่ายหญิงส่วนใหญ่ที่จะไปงานประเพณีต่างๆ แต่สำหรับหญิงชาวมั่งจะมีบทบาทในเรื่องนี้น้อยมาก

ในเรื่องของความเสมอภาคสิทธิสตรียังมีไม่มากนักเนื่องจากประเพณีดั้งเดิมของชาวมั่งซึ่งในปัจจุบันเพิ่งมีการปรับเปลี่ยนแนวคิดในช่วง 10 ปี ที่ผ่านมา เพราะ ได้รับการศึกษาและปรับเปลี่ยนแนวคิด การมีส่วนร่วมทางสังคมของผู้หญิง ริเริ่มให้มีการจัดตั้งประธานชุมชน แม่หลวงบ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน) เพื่อให้หญิงมั่งมีส่วนร่วมในชุมชนและสังคม

²⁷ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นายสุรินทร์ นทีไพรวัลย์ เดือนมิถุนายน 2554 (ภาคผนวก ข)

ส่วนข้อห้ามของหญิงมั่งในสังคมคือ การดื่มสุราเพราะว่าถือว่าเป็นข้อห้าม ที่ห้ามปฏิบัติและถือกันมากถ้าผู้หญิงบ้านไหนดื่มสุราถือว่าเป็นผู้หญิงไม่ดีสังคมมักจะไม่นิยมนับ นอกจากนั้นข้อห้ามเด็ดขาดสำหรับผู้หญิงมั่ง คือ เรื่องการคบชู้ถือว่าเป็นความผิดใหญ่มาก ต่อครอบครัวและสังคมชาวมั่ง ถ้าถูกจับได้จะมีการปรับไหมฝ่ายชายชู้หลายหมื่น และฝ่ายชู้ก็จะถูกประณามต่อสังคมว่าเป็นคนที่ไม่ดี

โดยสรุปแม้กระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นซึ่งส่งผลกระทบในหลาย ๆ ด้าน แต่ผู้หญิงมั่งส่วนใหญ่ในสายตาผู้ชายมั่ง ยังคงเป็นผู้หญิงที่เป็นแม่ศรีเรือน หรือบางครอบครัวยังคงเปรียบได้กับคนรับใช้เหมือนเดิม ในส่วนของสิทธิเสรีภาพของหญิงมั่งในปัจจุบันนั้นยังมีอยู่น้อยมาก เพราะยังยึดติดกับแนวคิดและประเพณีเดิม ที่ให้ผู้ชายเป็นช้างเท้าหน้าและตนเป็นช้างเท้าหลัง ทำให้หญิงมั่งยังไม่สามารถที่จะเป็นผู้ออกความคิดอะไรได้มาก คือรับคำสั่ง และยอมรับคำตัดสินของฝ่ายชายเท่านั้น

ภาพที่ 31 ภาพการสัมภาษณ์ผู้ชายมั่งถึงบทบาทของผู้หญิงมั่งในมุมมองของผู้ชายมั่ง
ที่มา : ผู้วิจัย